Քրիստոնյա Հայաստան

2003, ՆՈՅԵՄԲԵՐ Բ, ԹԻՎ 22 (162)

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ,
ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՄԱՄԼՈ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց Ֆրանսիայի Բուշ դյու Ռոն նահանգի մարզային խորհրդի պատվիրակությանը

Նոյեմբերի 16-ին Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց Ֆրանսիայի Բուշ դյու Ռոն նահանգի մարզային խորհրդի նախագահ Ժան-Նոել Գերինիին եւ նրա գլխավորած պատվիրակությանը:

Վեհափառ Հայրապետը ողջունելով հյուրերին՝ գոհունակությամբ նշեց Բուշ դյու Ռոն նահանգի եւ Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի միջեւ ստեղծված ջերմ հարաբերությունները ու օգտավետ փոխգործակցությունը՝ իբրեւ հայ-ֆրանսիական բարեկամության իրական վկայություն:

Հանդիպման ավարտին Վեհարանում Մայր Աթոռի վարչակազմակերպական գործերի կառավարիչ Տ. Փառեն եպս. Ավետիքյանը եւ ֆրանսիական «Altitude 5165» (Մասիս) մարդասիրական կազմակերպության ներկայացուցիչ Կլոդ Հարությունյանը ստորագրեցին համաձայնագիր, որով Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածինը 1902թ. Մկրտիչ Խրիմյան Ամենայն Հայոց Հայրապետի կողմից կառուցված Մայր Աթոռի նախկին հիվանդանոցի շենքը եւ կից տարածքը տրամադրում է վերոգրյալ կազմակերպությանը՝ Էջմիածին քաղաքում ասամնաբուժարան հիմնելու համար: Ատամնաբուժարանը, որ կսպասարկի շրջակա բնակչությանը, կառուցվելու է Ժան-Նոել Գերինիի հովանավորությամբ:

Այս տարվա հունիսին, Ամենայն Հայոց Հայրապետի հանդիսապետությամբ եւ Ժան-Նոել Գերինիի մասնակցությամբ տեղի էր ունեցել ատամնաբուժական կենտրոնի օրհնության կարգ եւ հուշաքարի բացում:

«Մեր աղոթքն է, որ Տերը պահի ու պահպանի մեր երկու ժողովուրդների միջեւ հաստատված եղբայրությունը եւ բարեկամությունը՝ ամրացնելով համագործակցության ոգին: Բարեգործության պտուղներից օգտվում են մեր զավակները, սակայն բարեգործությամբ առավել եւս զորանում եք դուք»,- դիմելով հյուրերին՝ նշեց Նորին Սրբությունը:

Նույն օրը համագործակցության համաձայն հայտարարություն ստորագրեցին նաեւ Ժան Նոել Գերինին եւ Էջմիածնի քաղաքապետ Հրաչ Աբգարյանը՝ պարտավորվելով սատարել ատամնաբուժարանի հիմնադրմանը:

Ուխտի պատարագ՝ Մայր տաճարում

Նոյեմբերի 16-ին, Մայր Տաճարի օծման 1700-ամյակի առիթով, Սբ. Էջմիածնում, Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հանդիսապետությամբ, հերթական ուխտի պատարագը մատուցեց Կ.Պոլսի հայոց պատրիարքության միաբան Տ. Արամ եպս. Աթեշյանը:

Հանուն Վեհափառ Հայրապետի Սրբազան Հորը ողջունեց Մայր Աթոռի դիվանապետ Տ. Արշակ վրդ. Խաչատրյանը:

Սբ. պատարագի ընթացքում հավուր պատշաճի քարոզ խոսեց Արամ Սրբազանը:

«1700 տարիներ ի վեր մեր երանաշնորհ հայրապետներն աղոթեցին մեզ համար, որպեսզի Աստված անսասան պահի իր իսկ ձեռքով հիմնած այս սուրբ եկեղեցին, հայրապետներն աղոթեցին իրենց տառապած ժողովրդի համար...Աղոթում ենք մեր արժանընտիր ու պատվական Հայրապետի՝ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Վեհափառ Կաթողիկոսի համար: Թող Աստված առողջությամբ եւ հաջողությամբ պսակյալ երկար կյանք պարգեւի նրան, լիակատար հաջողություն իր աստվածահաճո գործունեության մեջ: Եվ թող Հիսուս Քրիստոս անսասան պահի իր իսկ հիմնած Սբ. Էջմիածնի եկեղեցին»,- նշեց Սրբազան Հայրը:

Ս. Պատարագին ներկա էին բարձրաստիճան հոգեւորականներ, Ֆրանսիայի Բուշ դյու Ռոն նահանգի մարզային խորհրդի պատվիրակությունը՝ գլխավորությամբ խորհրդի նախագահ Ժան-Նոել Գերինիի:

Գարեգին Բ Կաթողիկոսն ընդունեց ԼՂՀ ԱԺ նախագահ Օլեգ Եսայանին

Նոյեմբերի 22-ին Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության Ազգային ժողովի նախագահ Օլեգ Եսայանի գլխավորած պատվիրակությանը՝ ՀՀ ԱԺ փոխնախագահ Տիգրան Թորոսյանի ուղեկցությամբ:

«Անչափ ուրախ ենք տեսնել ձեզ Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում՝ Վեհարանի հարկի ներքո եւ վստահեցնել մեր եկեղեցու զորակցությունը: Մեր աղոթքներում միշտ ունենք Արցախ աշխարհը, եւ Մեր հայցն է, որպեսզի Տերը խաղաղության մեջ պահի ու պահպանի ազգը համայն, Հայաստան երկիրը մեր, Արցախը եւ նրա հերոսական ժողովուրդը»,- հյուրերին ողջունեց Ամենայն Հայոց Հայրապետը՝ գոհունակությամբ նշելով Հայաստանի եւ Ղարաբաղի խորհրդարանների սերտ փոխգործակցությունը: Հայոց Հայրապետը բարձր գնահատեց նաեւ Ղարաբաղի իշխանությունների հոգածությունը Հայ եկեղեցու եւ մասնավորապես Արցախի թեմի հանդեպ, որի արտահայտությունն է Ստեփանակերտի կենտրոնում վեր հառնող նոր եկեղեցին:

Շնորհակալություն հայտնելով ընդունելության համար՝ ԼՂՀ խոսնակ Օլեգ Եսայանը, Վեհափառ Հայրապետին ներկայացրեց պատվիրակության այցի արդյունքները՝ միտված Հայաստանի եւ Արցախի խորհրդարանական կապերի առավել զորացմանը:

Գարեգին Բ Կաթողիկոսն այցելեց Մոսկվա եւ Հարավային Ռուսաստանի թեմ

Նոյեմբերի 25-ին Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, Մոսկվայի եւ Համայն Ռուսաստանի Պատրիարք Ալեքսի Բ-ի հրավերով, մեկնեց Մոսկվա՝ մասնակցելու նոյեմբերի 26-ին կայանալիք Ռուս Պատրիարքի եւ Կովկասի կրոնական առաջնորդների քառակողմ հանդիպմանը: Հանդիպման ընթացքում Ռուսիո Պատրիարք Ալեքսի Երկրորդը, Ամենայն Հայոց Հայրապետը, Համայն Վրաստանի Կաթողիկոս-Պատրիարք Իլյա Երկրորդը եւ Կովկասի մուսուլմանների վարչության նախագահ շեյխ Ուլ-իսլամ Ալլահշուքյուր Փաշա-զադեն կքննարկեն կովկասյան տարածաշրջանում խաղաղության ամրապնդման եւ միջկրոնական հանդուրժողականության զորացմանը վերաբերող խնդիրներ:

Վեհափառ Հայրապետին ընկերակցեցին Արցախի թեմի առաջնորդ Տ. Պարգեւ արք. Մարտիրոսյանը, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի միջեկեղեցական հարաբերությունների բաժնի պատասխանատու Տ. Եզնիկ եպս. Պետրոսյանը, Տ. Մեսրոպ աբղ. Պարսամյանը՝ որպես գավազանակիր եւ Գերագույն Հոգեւոր խորհրդի անդամ Ռաֆայել Պապայանը:

Մոսկովյան հանդիպումից հետո, նոյեմբերի 27-ին Գարեգին Բ Կաթողիկոսն իր օրհնաբեր հայրապետական այցը կատարեց Հարավային Ռուսաստանի հայոց թեմ: Այցի ընթացքում Նորին Սրբության ձեռամբ օծվեց Պյատիգորսկի Սբ. Սարգիս նորակառույց եկեղեցին: Վեհափառ Հայրապետը մասնակցեց նաեւ Վլադիկավկազի Սբ. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցու օծման 160-ամյակին նվիրված տոնակատարություններին: Հանդիպումներ եղան նաեւ տեղի իշխանությունների եւ Ռուս Ուղղափառ եկեղեցու բարձրաստիճան հոգեւորականների հետ:

Գիտաժողով՝ Վազգենյան հոգեւոր դպրանոցում

Նոյեմբերի 16-ին Սեւանի Վազգենյան հոգեւոր դպրանոցում տեղի ունեցավ «Անձի հոգեւոր խորհուրդը եւ հոգեբանական էությունը» թեմայով մեկօրյա ուսանողական գիտաժողով՝ նվիրված Սբ. Էջմիածնի Մայր Տաճարի օծման 1700-ամյա հոբելյանին:

Բացման խոսքով հանդես եկավ Սեւանի Վազգենյան Հոգեւոր դպրանոցի տեսուչ Հոգեշնորհ Տ. Գարեգին աբղ. Հարությունյանը՝ կարեւորելով նմանատիպ գիտաժողովների կազմակերպումները աշխարհիկ եւ հոգեւոր կրթական հաստատությունների միջեւ:

Զեկուցողները Վազգենյան հոգեւոր դպրանոցի եւ Երեւանի տարբեր բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների հոգեբանության ֆակուլտետների ուսանողներ էին: Ներկայացվեցին անձի հոգեւոր ներաշխարհին առնչված տարբեր թեմաներով զեկույցներ. «Աստծո պատկերը եւ նրա շեղումները անձի հոգեկանում», «Միջանձնային փոխհարաբերությունները եւ կոնֆլիկտները», «Ինքնաստեղծության հոգեբանական ասպեկտները», «Անհատական խոստովանողի հոգեկան ապրումները», «Սիզմաների մասին. Աստվածաբանական-հոգեբանական համառոտ ակնարկ» եւ այլն:

Զեկույցներից հետո ամփոփիչ խոսքով հանդես եկան Առողջապահության ազգային ինստիտուտի հոգեբուժության, հոգեթերապիայի եւ բժշկագիտության հատուկ ամբիոնի վարիչ բժշկ. գիտ. դոկտ. պրոֆ. Կոնստանտին Դանիելյանը եւ Երեւանի ավանդական բժշկության ինստիտուտի պրոռեկտոր, բժշկ. գիտ. թեկն. Թելման Վանունին: Նրանք բարձր գնահատեցին ուսանողների աշխատանքը եւ կարեւորեցին եկեղեցականի դերը մարդու հոգեւոր դաստիարակության գործում: Գիտաժողովի ավարտին պատվոգրեր հանձնվեցին զեկուցողներին:

Տես էջ 3

Գրիգոր Նարեկացու «ՀԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏԱՂԻ» նոր մեկնությունը

Գրիգոր Նարեկացու հեղինակած ավելի քան 20 տաղերի շարքում առանձնահատուկ տեղ է գրավում «Յարութեան տաղը»՝ թե՛ իր բանաստեղծական գեղեցկությամբ եւ թե՛ այլաբանական բնույթով: Մաշտոցի անվան մատենադարանում պահվող ձեռագրերից մեկում (թիվ 2079, արտագրված մոտ 1622 թ.) այն վերնագրված է այլ կերպ՝ «Մայլի տաղ ի Գրիգորէ Նարեկացւոյ ասացեալ»: Միջնադարյան տաղերի եւ հայրենների հմուտ հետազոտող Ասատուր Մնացականյանը տարբեր ձեռագրերի հիման վրա փորձել է վերականգնել Նարեկացու սույն տաղի նախնական լրիվ բնագիրը, որը եւ տպագրում ենք այստեղ՝ բանասիրական գիտությունների դոկտոր Գեւորգ Աբգարյանի մասնակի լրացումներով (Գ. Աբգարյան, Վերծնություն Գրիգոր Նարեկացու «Հարության տաղի», Էջմիածին, 1974, թիվ 2, էջ 40-41):

Ա

Փա՜ռք Քրիստոսի ամենազօր յարութեան:
Սայլն այն իջանէր ի լեռնէն ի Մասեաց.
Եւ ի վերայ նորա աթոռ են կարգեալ,
Եւ ի վերայ նորա՝ գահոյք ոսկեղէնք,
Եւ ի վերայ նորա՝ բեհեզք ծիրանիք,
Եւ ի վերայ նորա՝ Որդի արքայի,
Եւ յաջմէ նորա վեցթեւեան սերովբէքն,
Յահեկէ նորա՝ բազմաչեայ քերովբէքն,
Առաջի նորա՝ մանկունք գեղեցիկ,
Ի գիրկս նոցա՝ խաչն տէրունական,
Ի ձեռին նոցա՝ սաղմոսարան եւ քնար,
Որք երգէին զերգս՝ ասելով.
Փա՜ռք Քրիստոսի ամենազօր յարութեան:

Բ

Ածեալ են, ածեալ,
Զսայլիկն ածեալ են, կացուցեալ.
Ի Մասեաց յաջ կողմանէն
Զ սայլիկն ածեալ են, կացուցեալ.
Եւ ահա չշարժէր սայլիկն այն,
Եւ ահա չխաղայր անիւն այն:
Եթէ հարիւր բարդ խոլրձան, վեց կորընկան,
Մին մանուշակ՝ խրձադիզեալ
Զսայլիկն ածեալ են, կացուցեալ.
Եւ ահա չշարժէր սայլիկն այն,
Եւ ահա չխաղայր անիւն այն:
Եթէ սամիքն են արծաթի, լուծն էր ոսկի,
Եւ սամոտիքն՝ ապրիշմի,
Փոկեր շարած շարանման հոյլ մարգարիտ,
Եւ խարազան՝ փնջեալ ծաղիկ.
Եւ ահա չշարժէր սայլիկն այն,
Եւ ահա չխաղայր անիւն այն:
Եթէ եզինք են սաթ ու սպիտակ,
Ծաղկախայտուցք, արագաքայլք, ընթացականք,
Եղջեւրն ամէն խաչանման,
Եւ մազն ամէն՝ հոյլ մարգարիտ.
Եւ ահա չշարժէր սայլիկն այն,
Եւ ահա չխաղայր անիւն այն:
Այն ճորտն ճոխ էր եւ ճապուկ,
Ուռամիջակ, հաստաբազուկ,
Լայնաթիկունք, խարտիշագեղ, ահեղագոչ.
Նա ձայն ածէր եզնամոլին,
Կանչիւն առնէր աթոռակին.
Դարձեալ խաղայր եզնամոլը՛ն,
Խաղայր, ցնծայ աթոռակըն.

(Գրիգոր Նարեկացու բնագիրը չընկալելով՝ գրիչներն աղավաղել են այսպես՝ «Դարձեալ խաղայր եզնամոլին, Խաղայր, ցնծայր աթոռակին»: Նույն աղավաղումներն ունեն նաեւ հետագա տպագիրները: Դրա հետեւանքով Աս. Մնացականյանը նշված երկու տողը թարգմանել է հետեւյալ կերպ՝ «Դարձյալ ձայնում ամոլներին, Ցնծում, պարում աթոռակին»: Այնպես է հասկացվում, թե եզնամոլին ձայնում եւ աթոռակին ցնծում ու խայտում էր ճորտը՝ այսինքն՝ Հովհաննես Մկրտիչը: Գ. Աբգարյանը միանգամայն ճիշտ ուղղում է «եզնամոլն» եւ «աթոռակն» (Էջմիածին, 1974, թիվ 1), եւ ըստ այսմ պետք է լինի՝ «Նորից առաջ էր խաղում (շարժվում) եզնամոլը, խաղում, ցնծում էր աթոռակը»):

Եւ ահա շարժէր սայլիկն այն,
Եւ ահա խաղայր անիւն այն:
Ի յառեղէն առեալ շարժումն կուրծն սայլին,
Այսօր անուշահոտ բուրմամբ ընթանայր.
Եւ ահա շարժէր՝ սայլիկն այն,
Եւ ահա խաղայր անիւն այն:

Գ

***Սայլն՝ ի Սինեայ
Երկրորդ օրէնքն էր Մովսէսի.
Եւ այն հարիւր բարդ խոլրձանն՝
Այն նահապետքն են՝ մարգարէք.
Եւ այն վեց բարդ կորնկանն՝
Վեցօրեայ գործքն Աստուծոյ.
Եւ այն մին մանուշակ՝
Միաւորեալ Երրորդութիւնն.
Եւ այն մանուկ խարտիշագեղն՝
Այն Յովհաննէսն էր Մկրտիչն.
Եւ այն չորս կուրծն սայլին՝
Աւետարանն էր Քրիստոսի:***

Դ

Ի գիլ գայր, ի գիլ, սայլիկն ի գիլ,
Ի Մասեաց յաջ կողմանէն
Սայլիկն ի գիլ գայր, ի գիլ.
Եւ ճռընչալով գայր, մտանէր յԵրուսաղէմ.
Եւ որդիք նոր Սիովնի ելին ընդառաջ,
Որք երգէին զերգս ասելով.
Փա՜ռք Քրիստոսի ամենազօր յարութեան,
Այսօր արձակեցաք ի կապանաց նախնոյ
Եւ վերստին նորոգմամբ
Յաւիտենական կենացն եղաք ժառանգորդք:
Փա՜ռք Քրիստոսի ամենազօր յարութեան:

Ա մաս

«Յարութեան տաղի» գեղարվեստական կատարելությունը եւ այլաբանական բովանդակությունը՝ հեղինակային մեկնությամբ հանդերձ, առիթ են տվել բազմաթիվ քննությունների ու մեկնաբանության: Ոմանք առավելապես անդրադարձել են սայլի արտաքին նկարագրությանը. գյուղական սայլ՝ իր արտասովոր, շքեղ սարք ու սարվածքով, զարդարված ծիրանի բեհեզներով եւ ոսկեղեն գահույքով, որի վրա բազմել է արքայորդին՝ աջ ու ձախ կողմերում՝ սերովբեներ ու քերովբեներ. իսկապես հազվադեպ երեւույթ՝ հայ միջնադարյան մատենագրության մեջ:

Քննության առնելով Գրիգոր Նարեկացու տաղերը՝ Մանուկ Աբեղյանը մատնանշում է. **«Ավելի գեղեցիկ է նրա «Յարութեան տաղը» սայլի պատկերով, որ մի այլաբանություն է եւ որի մեկնությունը հենց ինքը հեղինակը հորինել է: Առանց այդ մեկնության՝ այդ երգը գրեթե լոկ նկարագիր է մի սայլի, միայն այլաբանության պատճառով, գուցե եւ աղավաղված լինելով, հորինվածքի գաղափարը մթնած է»** (Մ. Աբեղյան, Հայոց հին գրականության պատմություն, հտ. Գ, Երեւան, 1968, էջ 625):

Շարունակությունը՝ էջ 4

ՆԱԽԱՄԱՇՏՈՑՅԱՆ ԳԻՐ

Վերարծարծելով հայտնի փաստերը

Կան տվյալներ, ըստ որոնց, Մեսրոպ Մաշտոցի ստեղծած այբուբենից առաջ եղել է հայոց գիր: Այդ գիրը չի պահպանվել, չի պահպանվել այդ գրով ստեղծված որեւէ երկ: Այդ գրի գոյությունը վկայում են փաստերը:

Հայոց հին դիցարանում իր անփոխարինելի տեղն է ունեցել դպրության Տիր աստվածը: Առաջին իսկ անդրադարձը շատ անմիջական է. եթե մի ժողովուրդ չունենար դպրություն՝ մի՞թե կստեղծեր համապատասխան բնագավառը հովանավորող աստված:Տրամաբանական պատասխանն է՝ ո՛չ: Ինչը նշանակում է, որ հայ ժողովուրդն ունեցել է դպրություն, իսկ դպրությունն առանց գրի չէր կարող լինել: Դպրություն բառը բացատրվում է որպես գիր, այբուբեն, նաեւ գրականություն, մատենագրություն:

Հույն պատմիչ Փիլիստրատոսը, որը եղել է Կարակալլա ինքնակալի (211-217 թթ.) ժամանակաշրջանի մատենագիր, իր «Վարք Ապոլոնիոս Տիանացու» աշխատության մեջ այսպիսի վկայություն է թողել. «Պատմում են (...), որ մի անգամ Պամփյուլիայում բռնվել է մի հովազ, որի ոսկյա մանյակի վրա գրված էր հայերեն տառերով հետեւյալը. Արշակ թագավոր՝ Նյուսիա աստծուն. այսինքն՝ Նյուսիա աստծուն նվեր Արշակ թագավորից» (Ի. Հարությունյան, «Հայոց գրերը», Թիֆլիս, 1892, էջ 252): Խոսքն այստեղ ամենայն հավանականությամբ վերաբերում է պարթեւների Արտավան արքայի որդուն՝ հայոց Արշակ Ա թագավորին (34-35 թթ.), որի մասին տեղեկություն է թողել Տակիտոսը: Ահա հայոց այս Արշակ արքան նշված գրությամբ մի հովազ է նվիրում Դիոնիսիոս աստծուն, որը «հնդկական Նյուսիայի պատճառով հնդկացիներից եւ արեւելյան ժողովուրդներից կոչվում էր Նյուսով» (նույն տեղում): Այս կենդանին ընտելանում ու դառնում է ձեռնասուն, սակայն գարնանը, «հաղթահարվելով սիրուց եւ արյան պահանջ զգալով», փախչում է լեռները, ուր եւ ստորին Տավրոսում վերստին բռնվում է: Արշակի մակագրած զարդի հայոց գրերի կապակցությամբ պատմությունը լռում է, բայց հույն պատմիչի խոսքն ապրում է եւ մտածել տալիս «հայերեն տառերի» գոյության մասին:

Մովսես Խորենացին, հիշատակելով ասորական քրիստոնեական մատենագրության հիմնադիր Բարդածանին (154-223 թթ.), որին շատ բարձր է գնահատում՝ «...պատմության մեջ չստեց, որովհետեւ հզոր էր խոսքով...», նրան իսկ նկատի ունենալով՝ գրում է. «Նա մեր կողմերն եկավ, հուսալով, թե կկարողանա հետեւորդներ գտնել վայրենի հեթանոսների մեջ: Բայց երբ ընդունելություն չգտավ, մտավ նա Անի ամրոցը, կարդաց մեհենական պատմությունը, որի մեջ՝ նաեւ թագավորների գործերը. նա իր կողմից ավելացրեց իր ժամանակի անցքերը, բոլորը փոխադրեց ասորի լեզվի եւ ապա նրանից հունարենի» (1-ին գիրք, գլ. ԿԶ): Հայոց գրերի գոյության մասին վկայում է «բոլորը փոխադրեց ասորերենի եւ ապա նրանից հունարենի» արտահայտությունը: Հարց է առաջանում. ո՞ր լեզվից փոխադրեց, ամենահավանական պատասխանը հայերենն է:

Համանման մեկ այլ փաստ. խոսելով Տիգրանի մասին՝ Խորենացին ասում է, որ նա Աժդահակին «գրով հայտնում է, ինչ որ նրա սրտի խորքում կար» (1-ին, ԻԹ), բայց չի ասում՝ ի՞նչ գրով. թերեւս այն պատճառով, որ այդ մասին տեղեկություն չի թողել նաեւ իր աղբյուրը՝ Մար Աբաս Կատինան:

Խորենացին գրում է նաեւ հայոց լեզվի գործառության շրջանակի մասին. «Իսկ (մեր երկրի) արեւմտյան կողմում, որտեղ հայերեն լեզուն վերջանում է, նրան նշանակեց կողմնակալ...» (2-րդ, Գ), «Իսկ արեւելյան կողմից, հայերեն խոսակցության վերջին սահմաններում, երկու կողմնակալ է նշանակում» (2-րդ, Ը): Սա հայոց լեզվի գործունեության տարածքն է, որը եղել է պետության լեզու, որովհետեւ լեզվով եւս պետական սահման են գծել: Պետք է ենթադրել, որ այսպես գործավարող լեզուն չէր կարող իր գրային արտահայտությունը չունենալ:

Ճշմարտության հանդեպ չմեղանչելու համար նշենք, որ Խորենացին տալիս է նաեւ հակառակը փաստող վկայություններ: Խոսելով մեր նախնիների անիմաստասեր բարքի մասին եւ նրանց մեղադրելով, որ ժամանակին գրի չառան մեր ազգին վերաբերող պատմությունները, այնուհետեւ շարունակում է. «Բայց գուցե մեկն ասի. այն ժամանակ գիր ու գրականություն չլինելու պատճառով (եղավ դա): Բայց իրավացի չի լինի այդպես կարծելը (...). կային պարսից եւ հունաց գրեր, որոնցով գրված այժմ գտնվում են մեզ մոտ անթիվ քանակությամբ գրություններ...» (1-ին, Գ): Մեկ այլ փաստ. երբ Տրդատ Մեծն ավարտում է Գառնիի տաճարի շինարարությունը, նրա մեջ կառույցներ է հիմնում «իր Խոսրովիդուխտ քրոջ համար եւ նրա վրա գրում է իր հիշատակը հունարեն գրերով» (2-րդ, Ղ):

Հույն պատմիչ Հիպոլիտոսը իր «Ժամանակագրության» մեջ, 234-235 թվականներին վերաբերող դեպքերի շուրջ, ի շարս դպրություն ունեցող այլ ժողովուրդների, հիշատակել է նաեւ հայերին. «Սրանցից նրանք, որոնք դպրություն ունեն, հետեւյալն են. եբրայեցիները, որով եւ հռոմեացիներն են վարում, սպանացիները, հույները, մարերը եւ հայերը»: Իր «Ժամանակագրության» մեջ այս հատվածը թարգմանաբար զետեղել է դեռեւս Անանիա Շիրակացին (7-րդ դար):

Նախամաշտոցյան գրի մասին վկայություններ կան ոչ միայն Մովսես Խորենացու, այլեւ Ղազար Փարպեցու եւ Կորյունի աշխատություններում: Նրանք երեքն էլ վկայում են այսպես կոչված Դանիելյան գրերի մասին:

Խորենացին գրում է, որ երբ Մեսրոպն արքունիքից հեռացավ, հայոց արքան «քիչ նեղություն չէր կրում քարտուղարի պատճառով (...), նա ոչ մի ճարտար դպիր գտնել չէր կարողանում, որովհետեւ պարսկական գիր էին գործածում»: Այս առիթով նրան է ներկայանում Հաբել անունով մի քահանա եւ խոստանում «հայերեն լեզվի տառեր ստեղծել՝ որ հարմարեցրել էր Դանիել եպիսկոպոսը՝ իր մերձավորը»: Թագավորն այս մասին հայտնում է հայերեն գրերի ստեղծմամբ մտահոգված Սահակ Պարթեւին եւ Մեսրոպ Մաշտոցին: Վերջիններիս խնդրանքով արքան Վահրիճ անունով մեկին ուղարկում է Հաբելի մոտ: Այնուհետեւ նրանք «միասին գնացին եւ Դանիելից լավ հմտացան վաղուց գրված տառերի շարքին, որ դասավորված էր հունարենի օրինակով, բերին մատուցեցին մեծն Սահակին եւ Մեսրոպին, որոնք սովորելով եւ երեխաներին վարժեցնելով քիչ տարիներ, համոզվեցին, որ այդ նշանագրերը, այդ մուրացված գծագրությունը ընդունակ չէր վանկ առ վանկ ճիշտ արտահայտել հայերեն բառերի հնչյունները» (3-րդ, ԾԲ):

Շարունակությունը՝ էջ 7

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ

ՍԱՀԱԿ Գ ՁՈՐՈՓՈՐԵՑԻ
(677-703)

Սկիզբը՝ թիվ 19-21

Վարդանակերտի կռիվը եղավ 703 թվականի, հավանաբար, հունվար ամսին, որն Այրարատյան դաշտի ամենացուրտ ժամանակահատվածն է: Այդ նույն ժամանակ Ներսեհ Կամսարականը եւ մի խումբ հայ ազատներ Վանանդում սպառսպուռ ոչնչացրեցին արաբական մեկ այլ զորագունդ, որով Հայաստանում գտնվող արաբական կայազորները՝ գրեթե ամբողջությամբ, կոտորվեցին: Աբդուլլահն ինքն էլ փախուստ տվեց Արաբիա: Հատկապես Վարդանակերտի կռիվը ցնցող տպավորություն էր թողել արաբների վրա, որոնք դրա մասին լսել անգամ չէին կամենում:

Գիտակցելով դաշնակցի անհրաժեշտությունը՝ հայերն ավարից բաժին հանեցին բյուզանդական Տիբերիոս Ապսիմար կայսրին եւ որպես նվեր ուղարկեցին արաբական նժույգներ ու սպանված արաբների քթերը: Կայսրը, համարելով այդ ամենը որպես հայերի հպատակության նշան, Սմբատին շնորհեց կուրապաղատի աստիճան ու պատիվ, որը հայկական զորամասերով գնաց ամրացավ Տայքում՝ իր համար կենտրոնատեղի դարձնելով Մամիկոնյանների տոհմական տիրույթ Թուխարք ամրոցը: Հայերը պատրաստվում էին պաշտպանել երկիրը, իսկ Աբդուլմելիք խալիֆը Հայաստան ուղարկեց մի մեծ բանակ՝ Մուհամմեդ իբն-Օկբայի գլխավորությամբ: Հայերը հույս ունեին ստանալ բյուզանդական կայսեր օգնությունը, սակայն կայսրն ի վիճակի չէր այդ անել եւ անգամ հույսեր էր կապում հայերի օգնության հետ՝ իր երերացող դիրքերը կայունացնելու համար: Ստեղծվեց անելանելի կացություն: Չկարողանալով սեփական ուժերով դիմադրել թշնամուն՝ հայերն աքսորում գտնվող Սահակ կաթողիկոսի միջնորդությամբ փորձեցին լեզու գտնել արաբների հետ: Դատելով ամեն ինչից, չնայած աքսորական վիճակին, Սահակ կաթողիկոսը մեծ համարում ուներ խալիֆի աչքում՝ հատկապես կապված հակաբյուզանդական հայացքների եւ Կոստանդնուպոլսում ձերբակալված լինելու հետ: Հայոց կաթողիկոսը միջնորդեց Աբդուլմելիքի առջեւ եւ արտոնություն ստացավ վերադառնալու Հայաստան եւ տեսակցելու Օկբայի հետ: Անշուշտ, Օկբան էլ իր հերթին զգուշացված էր խալիֆից, ուստի արաբները պատրաստ էին գնալու որոշակի զիջումների՝ խուսափելով անորոշություն խոստացող ռազմական միջոցներ կիրառելուց: Ցավոք, կաթողիկոսի եւ Օկբայի հանդիպումը չկայացավ: Կաթողիկոսը, որի առողջությունը մեծապես խաթարվել էր արաբական գերության մեջ, մի կերպ հասավ Միջագետքի Խառան քաղաքը եւ հույս չունենալով ապրել՝ նամակ գրեց Օկբային՝ խնդրելով խաղաղություն հաստատել հայերի հետ եւ զերծ մնալ արյունահեղությունից, ավարի համար հետապնդումներից ու ավարառությունից: Կաթողիկոսը խոստանում էր նրան իր օգնությունը, եթե իր խնդրանքները կատարվեն: Կաթողիկոսը կարգադրում է իր ուղեկիցներին, որ նամակն իր ձեռքում թողնեն, որպեսզի իր մահվանից հետո էլ Օկբան իր ձեռքից ստանա

նամակը:

Սահակ Ձորոփորեցին մահացավ Օկբայի Խառան հասնելուց մեկ օր առաջ, իսկ վերջինիս խնդրանքով կաթողիկոսի մարմինը հողին չհանձնվեց մինչեւ իր տեղ հասնելը: Հանդիպելով կաթողիկոսի դիակին եւ նրա ձեռքից, փաստորեն, ստանալով նամակը՝ Օկբան հարգեց Սահակ Ձորոփորեցու հետմահու խնդրանքը: Արշավանքը դադարեցվեց, հայ նախարարներին տեղյակ պահվեց, որ անցած-դարձածները մոռացված են, եւ նրանք կարող են իրենց տիրույթները վերադառնալ: Մինչեւ իսկ, Ղեւոնդի խոսքերով, Օկբան մոռացության տվեց Վարդանակերտի ծանր պարտությունը: Սահակ Գ Ձորոփորեցին մահացավ 703 թ. ամռանը: Խառանից նրա մարմինը բերվեց Դվին եւ հողին հանձնվեց:

Սահակ Գ Ձորոփորեցին թողել է որոշ աշխատություններ: Նրա Արմավենյաց օրվա ճառը բարձրարվեստ գործ է՝ հայկաբանությամբ աչքի ընկնող: Տաթեւացին նրան է վերագրում Խաչի եւ եկեղեցու շարականները, որոնք հայոց եկեղեցական երգերից ընտրելագույններն են: Անտարակույս, Սահակ կաթողիկոսը տիրապետել է արաբերենին, որովհետեւ Օկբային ուղղված նամակը, պատմիչի խոսքերով, նա գրել է անձամբ, իսկ Օկբան էլ այն անձամբ ընթերցել է (Հովհաննես Դրասխանակերտցի եւ Ղեւոնդ):

«Կանոնագիրք Հայոց»-ը պահպանել է 15 կանոններ, որոնք վերագրված են Սահակ վերջին կաթողիկոսին: Անտարակույս, Սահակ վերջինի անունով հիշատակված է Սահակ Գ Ձորոփորեցին: Կանոնների առկայությունը լռելյայն հավաստում է ինչ-որ եկեղեցական ժողովի մի գումարման մասին, չնայած պատմությունը նմանատիպ բարեկարգիչ ժողովի գումարման մասին հիշատակություններ չի պահպանել: Պարզ է մի բան, որ եկեղեցական պաշտոնական ժողովածուի մեջ տեղ գտած կանոններն անուղղակիորեն վկայում են Սահակ կաթողիկոսի կողմից ժողով գումարելու փաստը: Այս կարծիքն ամրապնդվում է կանոնների սկզբնամասում բերված այն տեղեկությամբ, թե արծարծված խնդիրներն առաջադրվել են Հովհաննես Սյունականի, իսկ պատասխանվել՝ Սահակ կաթողիկոսի եւ նրան աթոռակից եպիսկոպոսների կողմից:

ժողովի գոյության փաստն ընդունել է Միքայել Չամչյանը, սակայն անցկացման տեղն ու ժամանակը մնում են անորոշ: Մ. Օրմանյանը հավանական է գտնում, որ ժողովը գումարվել է, հավանաբար, 688-692 թթ. միջոցին Դվին քաղաքում, որը կաթողիկոսության աթոռանիստն էր հիշյալ ժամանակներում: Սահակ կաթողիկոսի 15 կանոններ վերաբերում են եկեղեցական ծեսերին ու սրբություններին: Սրանցից զատ, կան եւս 9 կանոններ, որոնք ընդունվել են Սահակ կաթողիկոսի նախագահությամբ գումարված Կարնո ժողովի կողմից եւ նույնպես վերաբերում են ծիսական խնդիրներին: Սակայն այս կանոնների վավերականությունը կարող է եւ կասկածի տակ առնվել, քանի որ կանոնական որոշումներն ավելի շատ ցույց են տալիս դրանց Հուստինիանոս Բ կայսեր կողմից հաստատված լինելը, որոնք մինչ այդ ընդունելի չէին նաեւ բյուզանդական եկեղեցու համար: Համենայն դեպս, այս եզրակացության օգտին է խոսում այն փաստը, որ կանոններն անհնազանդներին սպառնում են կայսերական պատիժներով:

Այժմ մի քանի խոսք յոթերորդ դարի՝ Հայոց պատմության մեջ ունեցած դերի մասին:

Յոթերորդ դարն արգասաբեր եղավ հայ ժողովրդի համար: Նշանավոր էր Կոմիտաս Աղցեցի կաթողիկոսը, որը մեծ հոգածություն հանդես բերեց դեպի մտավորական շարժումը, որն էլ ծնեց նշանավոր քերթողների մի աստղաբույլ: Նա հիմնեց կամ բարեկարգեց Արշարունյաց վանքը, Շիրակի դպրեվանքը եւ մի քանի այլ դպրոցներ, որոնց մեջ փայլեց Սյունյաց վարդապետանոցը: Կոմիտաս կաթողիկոսի ժամանակներում հիշատակվում է Սյունյաց վարդապետանոցից նշանավոր Մաթուսաղան: Հայոց եկեղեցու նշանավոր դեմքերից էր Հովհաննես Մայրավանեցին, որը Դվինի կաթողիկեի փակակալն էր եւ Եզր կաթողիկոսի՝ բյուզանդական եկեղեցու հետ միաբանվելուն դեմ դուրս գալով՝ ենթարկվել էր հալածանքների եւ անարգվել Մայրագոմեցի անունով: Աղբյուրներում նա անվանված է կատարյալ փիլիսոփա, աստվածային գրքերի գիտության քաջատեղյակ անձ: Նրան են վերագրվում «Խրատ վարուց», «Հաւատարմատ» եւ «Նոյեմակ» վերտառությամբ աշխատությունները, որոնք մեզ չեն հասել: Հովհաննես Մայրագոմեցու աշակերտ Սարգիս վարդապետն էլ հայտնի է Մայրագոմեցի մականունով: Անտարակույս, նրա մահից հետո նա շարունակել է նրա գործը եւ յուրացրել համբավը: Մեր բոլոր պատմագիրները Հովհան(նես) Մայրագոմեցուն արդարացնում եւ Սարգիս Մայրագոմեցուն մեղադրում են երեւութականաց մոլորությունը, որ սկսել էր տարածվել Հայաստանում, պաշտպանելու համար: Պատմիչներից հայտնի է, որ Հովհաննես Մայրագոմեցին իրենից հեռացրել է Սարգիս վարդապետին: Սարգիս Մայրագոմեցու աղանդի կամ հայ երեւութականների դեմ առաջինը հանդես է եկել Թեոդորոս վարդապետ Քռթենավորը, որն այդպես է կոչվել խարազնազգյաց ճգնավորության համար: Թեոդորոսը Կոմիտաս կաթողիկոսի եղբորորդին էր եւ Եզրի քեռորդին, ինչպես նաեւ Մաթուսաղայի աշակերտը: Թեոդորոսը մերժել է երեւութականությունը, սակայն չի պաշտպանել քաղկեդոնականությունը: Ավելին, Թեոդորոսի ճառից կարելի է եզրակացնել, որ անգամ Եզր կաթողիկոսը երկաբնակ չէր՝ քաղկեդոնականների հասկացությամբ: Նա հաստատվել էր Արագածի ստորոտում գտնվող Սբ. Աստվածածնի վանքում, որը թերեւս կարելի է նույնացնել Հառիճի վանքին: Նրա աշակերտներից աչքի ընկան Սահակ Ձորոփորեցի եւ Հովհան Օձնեցի կաթողիկոսները: Դարի նշանավոր դեմքերից էր Մովսես Սյունեցին, որ պատված էր քերթող եւ քերթողահայր անուններով: Յոթերորդ դարը ծնեց երկու նշանավոր պատմիչներ՝ Հովհան Մամիկոնյան եւ Սեբեոս: Առաջինը հայտնի է «Պատմութիւն Տարօնոյ», իսկ երկրորդը՝ «Պատմութիւն ի Հերակլն» աշխատությամբ: Սրանց թվին պետք է ավելացնել Մովսես Կաղանկատվացուն, որի աշխատությունը հետագայում մտել է Մովսես Դասխուրանցու «Պատմութիւն աշխարհին Աղուանից» երկասիրության մեջ, Բարսեղ Ճոն վարդապետին, որ Շիրակի դպրեվանքի առաջնորդն էր, Անանիա Շիրակացուն՝ հայ մեծ բնագետին եւ մաթեմատիկոսին, Դավիթ Բագավանցուն, որ հայտնի է Իմաստասեր անունով, Փիլոն Տիրակացի վարդապետին, որը թարգմանել է Սոկրատ Սքոլաստիկոսի Եկեղեցական պատմությունը՝ Ներսեհ Կամսարականի մեկենասությամբ, ինչպես նաեւ Սահակ Գ Ձորոփորեցի կաթողիկոսին, որը նույնպես հիշյալ դարի գրական նշանավոր դեմքերից էր:

Բաբկեն ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ՄԱՄԼՈ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Տես էջ 1

Քահանայական ձեռնադրություն եւ օծում Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնում

Նոյեմբերի 23-ին, Մայր Տաճարի օծման 1700-ամյա հոբելյանի շրջանակներում, Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հանդիսապետությամբ, ուխտի պատարագ մատուցեց Տ. Դավիթ արք. Սահակյանը: Հընթացս սրբազան արարողության ձեռամբ պատարագիչ Սրբազան Հոր քահանայական ձեռնադրություն եւ օծում ստացան 5 սարկավագներ:

Դեռ նախորդ օրը, երեկոյան ժամերգությունից հետո Մայրավանքում կատարվեց նորընծաների ուղղափառ հավատքի հրապարակային քննություն: Արարողության ընթացքում խարտավիլակ հոգեշնորհ Տ. Արտակ վրդ. Տիգրանյանը վկայեց նորընծաների հոգեւոր-իմացական պատրաստվածության եւ արժանիքների մասին, իսկ ընծայացուները միաբերան մերժեցին եւ նզովեցին հերետիկոսներին ու հերձվածողներին՝ ուխտելով հետեւել սուրբ առաքյալների եւ հայոց երանաշնորհ հայրապետների լույս հավատքին:

Կիրակի, հընթացս Սբ. Պատարագի, 5 ուխտյալները սաղմոսների փոխասացության ներքո ծնկաչոք բարձրացան Ավագ Սբ. Խորան: Դառնալով դեպի հավասացյալ ժողովուրդը՝ ընծայացուները բարձրացրին իրենց ձեռքերը՝ ի նշան աշխարհիկ կյանքից հրաժարման: Մեծ հանդիսավորությամբ Սբ. Խորան բերվեց սրբալույս մյուռոնը, եւ ձեռնադրող Սրբազան Հայրը օծեց ընծայացուների ճակատները, աջ եւ ձախ ձեռքերի ափերը՝ նոր անուններով կոչելով նրանց. Հովիկ սրկ. Հովհաննիսյանը վերակոչվեց Տ. Հայրիկ քահանա, Հակոբ սրկ. Հակոբյանը՝ Տ. Հակոբ քահանա, Արթուր սրկ. Պետրոսյանը՝ Տ. Տիրան քահանա, Արթուր սրկ. Հակոբյանը՝ Տ. Հովնան քահանա, Աշոտ սրկ. Վարդանյանը՝ Տ. Կյուրեղ քահանա: Դավիթ Սրբազանը նորաօծ քահանաներին փոխանցեց նաեւ հաղորդության սկիհը՝ տալով նրանց պատարագելու եւ Տիրոջ մարմինն ու արյունը ժողովրդին բաշխելու իշխանությունը:

Ձեռնադրությունից հետո Ավագ Խորան բարձրացան Վեհափառ Հայրապետը, գերաշնորհ Սրբազան հայրերն ու միաբանները եւ համբուրելով քահանաների սրբալույս մյուռոնով օծված ճակատներն ու ձեռքերը՝ շնորհավորեցին նրանց:

Նույն օրը, երեկոյան ժամերգության ընթացքում կատարվեց նորաօծ չորս քահանաների՝ Տ. Հայրիկի, Տ. Տիրանի, Տ. Հովնանի եւ Տ. Կյուրեղի վեղարի տվչության եւ աբեղայի օրհնության կարգը: Մայրավանքի միաբանության շարքերը համալրվեց եւս չորս կուսակրոն քահանաներով:

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳ

Գրիգոր Նարեկացու «ՀԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏԱՂԻ» նոր մեկնությունը

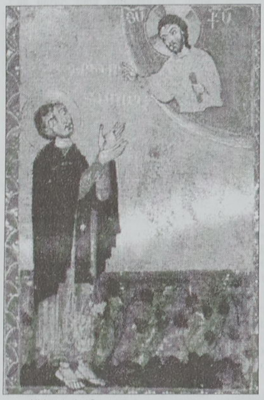

Սկիզբը՝ էջ 2

Աբեղյանի կարծիքով Նարեկացին պատկերել է **«Թագավորական հանդիսավոր գնացքը սայլով»**, որպիսին հեղինակն անպայման տեսած պիտի լիներ Արծրունյաց թագավորների արարողակարգերի ժամանակ եւ հենց այդ էլ գրի է առել:

Հայկական տաղաչափության նշանավոր տեսաբանը հատուկ ուշադրություն է դարձնում Նարեկացու գործադրած բազմազան ձեւերին ու ռիթմերին, որ համարեցված են բովանդակության փոփոխությանը: Եվ այս տեսակետից «Յարութեան տաղը» համարում է **«մեր խառն ազատ ոտանավորների մի շատ ընտիր օրինակ»** (նույն տեղում, էջ 262):

Գրիգոր Նարեկացու տաղերի առաջին հրատարակիչ (խորհրդային շրջանում) Արշավիր Մխիթարյանը Նարեկացու արքայական շքեղությամբ զարդարված սայլի նկարագրությունը կապում է Աղթամարի տաճարի պատկերներից մեկի բովանդակության հետ (Գրիգոր Նարեկացի, Տաղեր, տեքստի թարգմանությունը, ներածականն ու ծանոթագրությունները Արշավիր Մխիթարյանի, խմբագրությամբ՝ Սողոմոն Տարոնցու, Հայպետհրատ, 1957, էջ 26)՝ քաղելով այն Թովմա Արծրունու Պատմությունից՝ **«Վասն զի են ի նմա ոսկեզարդ գահոյք, յորս բազմեալ երեւի արքայ նազելի ճոխութեամբ, շուրջ զիւրեաւ ունելով պատանեակս լուսատեսակս, սպասաւորս ուրախութեան ընդնմին եւ դասս գուսանաց եւ խաղս աղջկանց զարմանալոյ արժանի»** (Թովմա Արծրունի, Պատմութիւն տանն Արծրունեաց, Թիֆլիս, 1916, էջ 482): Ավելի պակաս համոզիչ է, երբ գրականագետը սայլին բազմած արքայորդու երթը նմանեցնում է Գագիկ արծրունու թագադրության հանդեսին. **«... Եւ բազմութիւն զօրացն սպառազինեալ յաջմէ եւ յահեկէ՝ քնդմունք ճայթմանց եւ փայլատակմունք սուսերաց, գոչմունք փողոց եւ հնչմունք եղջերաց, վանգիւնք արնգաց եւ հեշտալուր քնարացն»** եւ այլն (նույն տեղում, էջ 467):

Ա. Մխիթարյանը խելամտորեն չի ընդգծում Նարեկացու տաղի խորհրդապաշտական ոգին եւ իր քննությունն ավարտում է ժամանակի խորհրդային ոգուն համար բանաձեւով՝ **«Սա զուտ կրոնական մտահղացում չէ, այլ արտահայտված է նոր կյանքի զարթոնքի իդեալը, հայրենիքի ապագայի հույսը, նրա հարությունը»** (Գրիգոր Նարեկացի, Տաղեր, 1957, էջ 27): Պետք է նշել, որ այսպիսի նվազագույն զիջումով նա հնարավոր է դարձրել Նարեկացու հոգեւոր տաղերի առաջին հրատարակությունը՝ գաղափարական վայրիվերումների այդ խառն շրջանում, մանավանդ, որ բավական հիմնավոր կարողացել է ներկայացնել Նարեկացուն՝ իբրեւ վերածննդի դարաշրջանի ամենավաղ հեղինակ:

1974 թ. Գ. Աբգարյանը հրապարակեց «Վերածնություն Գրիգոր Նարեկացու «Հարության տաղի» ուսումնասիրությունը (Գեւորգ Աբգարյան, Վերածնություն Գրիգոր Նարեկացու «Հարության տաղի», Էջմիածին, 1974, թիվ 1, էջ 42-48 եւ թիվ 2, էջ 40-48): Այստեղ միջնադարյան մատենագրության անվանի հետազոտողը բազմակողմանի քննության է առնում տաղի բնագիրը՝ ձեռագրական տարբեր տարընթերցվածներով: **«Միջնադարից մինչեւ մեր օրերը,- մասնանշում է նա,- տաղի գնահատման հիմնական չափանիշն է հանդիսացել սայլի հանդիսավոր երթը պատկերող առաջին մասը, որն իրավամբ չգերազանցված մի պատկեր է իր տեսակի մեջ: Մասիսի լանջերից գլորվելով իջնում է գեղեցիկ զարդարված սայլը, որը քաշող սպիտակ (պետք է լինի՝ սաթ եւ սպիտակ- Ա. Մ.) եզների մազերը մարգարտի պես փայլում են եւ որի վրա խուրձ-խուրձ բարձված մանուշակը, կորնկանը, խոլորձը, իրենց բազմերանգ հմայքով եւ անուշ բույրով, ուղեկցում են սայլին: Այս ամենն այնքան գեղեցիկ է, որ չէր կարող չհմայել ընթերցողին ինչպես միջնադարում, այնպես էլ այսօր»**:

Գ. Աբգարյանը միանգամայն համերաշխ է Ա. Մխիթարյանի վերը բերված կարծիքին, որ՝ Քրիստոսի հարության մեջ Նարեկացին արտահայտել է ամենից առաջ **«հայրենիքի ապագա հույսը, նրա հարությունը»**:

Կարծես հաստատելու համար Աբգարյանի դիտողությունը՝ Ասատուր Մնացականյանը 1975-ին հրատարակած «ԺԶ-ԺԷ դդ. մոռացված բանաստեղծ Գրիգոր Վանեցին եւ նրա անտիպ տաղերը» հոդվածն ամբողջապես նվիրել էր Գրիգոր Նարեկացու նկարագրած սայլին եւ նրա նախատիպարի հարցին: Մնացականյանը գրում է. **«Մասնագետներին ցարդ չի հաջողվել պարզել այն նախահիմքը, որ հրաշակերտվել է Գրիգոր Նարեկացու գրչի տակ: Որոնումները ցույց են տալիս, որ այստեղ գործ ունենք աստվածաշնչային եւ առասպելական սայլի գաղափարի հետ»** (Էջմիածին, 1975, թիվ 10, էջ 42): Ինչպես ճիշտ նկատել է հեղինակը, Նարեկացու պատկերած սայլի համար նախահիմք է ծառայել Հին Կտակարանի Թագավորություններ Բ գրքի Զ գլխի 1-17-ում նկարագրված սայլը, որով Սինա լեռան վրա Մովսես մարգարեին՝ Աստծո տված օրենքների տապանակը Դավիթ թագավորը Կարիաթարիմ քաղաքից փոխադրում է Երուսաղեմ. **«Եւ ժողովեաց միւս անգամ Դաւիթ զամենայն երիտասարդս Իսրայելէ իբրեւ եւթանասուն հազար: Եւ յարեաւ գնաց... ի զառիվերն ընդ որ ել տապանակն Աստուծոյ, յորոյ վերայ կոչեցաւ անուն Տեառն Աստուծոյ զօրութեանց, որ նստի ի քերովբէս ի վերայ նորա: Եւ եհան եդ զտապանակն Տեառն ի վերա սայլի նորոյ: Եւ առ զնա ի տանէ Աբինադաբայ բլրացւոյ. եւ Ոզա եւ եղբարք նորա որդիք Աբինադաբա՝ վարէին զսայլն հանդերձ տապանակաւն... Եվ Դաւիթ եւ որդիքն Իսրայելի խաղային առաջի Տեառն տաւղօք եւ նուագարանօք զօրութեամբ, եւ երգովք եւ քնարօք եւ արնգօք եւ թմբկօք եւ ծնծղայիւք եւ փողովք»**:

Ինչպես տեսնում ենք՝ տապանակի վրա պատկերված էին քերովբեներ, ինչպես պատվիրել էր Աստված Մովսեսին՝ Սինա լեռան վրա (Ելք ԻԵ 10, 18-19), որոնց վրա՝ «անուն Տեառն զօրութեանց», իսկ սայլի առջեւից ընթանում էին Դավիթը եւ Իսրայելի որդիները՝ երգելով, ցնծությամբ ու նվագածությամբ: Նարեկացու պատերած սայլի վրա էլ կան սերովբեներ ու քերովբեներ, իսկ Քրիստոսի առջեւ շարված աթոռներին նստած են մանկունք (գրաբարում մանկունք նշանակում է թե՝ երեխա եւ թե՝ երիտասարդ)՝ գրկներին՝ խաչ տերունական, իսկ ձեռքերին՝ սաղմոսարան ու քնար եւ փառաբանում են Քրիստոսի ամենազոր հարությունը:

Շարունակությունը՝ էջ 7

Մատթեոսի Ավետարանի մեկնություն

Ուիլյամ Բարկլիի «Ամենօրյա ուսուցման Աստվածաշունչ» գրքի մեկնության հիման վրա

Քրիստոսի տոհմածառը

Մատթ. Ա 1-17

Ժամանակակից ընթերցողին կարող է թվալ, թե Մատթեոսն իր ավետարանը սկսելու համար ընտրել է արտասովոր ճանապարհ՝ սկզբից եւեթ անվանումների երկար ցանկ ներկայացնելով ընթերցողին, սակայն հրեայի համար սա որեւէ մարդու կյանքի պատմությունը սկսելու ամենից բնական, հետաքրքիր ու հիմնական եղանակն էր:

Մատթեոս Ավետարանիչը սա անվանում է Հիսուս Քրիստոսի ծննդյան գիրք (biblos geneseos): Հրեաների համար, որոնք խիստ հետաքրքրվում էին ծննդաբանություններով, դա ընդհանուր արտահայտություն էր, որ նշանակում է մարդու տոհմածառի արձանագրում՝ մի քանի բացատրական նախադասություններով, որտեղ այսպիսի մեկնաբանությունն անհրաժեշտություն էր: Հին Կտակարանում հաճախակիորեն ենք հանդիպում հայտնի անձանց սերունդների ցանկերի (տես Ծնն. Ե 1, Ժ 1, ԺԱ 10, ԺԱ 27): Երբ հրեա մեծ պատմիչ Հովսեփոս Փլավիոսը գրում է ինքնակենսագրությունը՝ այն սկսում է իր ծննդաբանությամբ, ինչը, նրա իսկ վկայությամբ, ինքը հայտնաբերել էր հասարակական գրառումներում:

Ծննդաբանությունների նկատմամբ այս հետաքրքրության պատճառն այն էր, որ հրեաները մեծագույն նշանակություն էին տալիս տոհմածառի անաղարտությանը: Եթե որեւէ մեկի մեջ օտարի արյան ամենաչնչին խառնուրդ էր լինում՝ նա կորցնում էր հրեա եւ Աստծո ժողովրդի անդամ կոչվելու իր իրավունքը: Քահանան, օրինակ, պարտավոր էր ներկայացնելու իր տոհմածառի անխախտ արձանագրությունը՝ պարտադիր մինչեւ Ահարոն հասնող, եւ եթե ամուսնացած էր, նրա կինը պետք է ներկայացներ իր տոհմածառը՝ առնվազն հինգ սերունդից բաղկացած: Երբ Եզրաս քահանան աքսորից ժողովրդի վերադարձից հետո վերակազմակերպում է Աստծո պաշտամունքը եւ վերահաստատում քահանայության գործառույթը, Աբահիայի, Ակուսի եւ Բերզելայի որդիները զրկվում են սպասավորությունից եւ պիտակավորվում որպես պղծված, քանի որ «թեեւ մատյաններում փնտրեցին նրանց ծննդաբանությունը, սակայն գրված վկայություններ չգտնվեցին» (Բ Եզր. Բ 62): Հերովդես Մեծը զսարյուն հրեաներից մեծապես քամահրանքի էր արժանանում, որովհետեւ կիսով չափ եդովմայեցի էր: Տեսնելի է, որ անգամ Հերովդեսը կարեւորություն էր տալիս այս ծննդաբանություններին, որի լավագույն ապացույցն այն փաստն է, որ նա գրանցման պաշտոնական մատյանները ոչնչացրել էր, որպեսզի որեւէ մեկը չկարողանար հաստատել իրենից ավելի մաքուր ծննդաբանություն ունենալու հանգամանքը:

Ուստի պատահական չէ, որ Հիսուսի ծննդաբանությունը եւս կարող էր քննվել եւ հասցվել մինչեւ Աբրահամ:

Պետք է նշել, որ սույն ծննդաբանությունը դասավորված է շատ զգուշորեն, երեք խմբերով՝ յուրաքանչյուրը տասնչորս մարդկանցից կազմված: Փաստորեն, սա մասնագիտորեն կոչվում է հիշողական (mnemonic), ասել է թե՝ դասավորել այնպես, որ հեշտորեն հիշվի: Մշտապես պետք է ի մտի ունենալ, որ ավետարանները գրվել են գրքի տպագրությունից հարյուրավոր տարիներ առաջ: Շատ քիչ մարդիկ կարող էին նրանց իրական նմուշներն ունենալ, ուստի ցանկության դեպքում հարկադրվում էին հիշել դրանք: Այս ծննդաբանությունը, հետեւապես, դասավորված է այնպիսի եղանակով, որ դյուրին լինի մարդկանց հիշողության մեջ պահելու համար:

Երեք շրջափուլերը

Այս բաժինները, որ խարսխված են հրեաների պատմության երեք շրջափուլերի վրա, խորհրդանշում են մարդկության բովանդակ կյանքի երեք էտապները:

Առաջինը պատմությունը ներկայացնում է Աբրահամից մինչեւ Դավիթ արքա, ով Իսրայելը համախմբեց մեկ ազգության շրջանակում եւ այն դարձրեց աշխարհի ամենազորեղ ազգը:

Երկրորդը պատմությունը գրի է առնում մինչեւ բաբելոնյան գերություն, որը հրեա ազգի ամոթի, ողբերգության ու աղետի ընդհանուր պատկերն է ցուցանում:

Երրորդը շարադրանքն է այն ժամանակահատվածի, որ բաբելոնյան գերությունից հասնում էր մինչեւ ներառյալ Հիսուս Քրիստոս, Ով ազատագրում է մարդուն ստրկությունից, փրկում աղետից եւ ողբերգությունը վերածում հաղթանակի:

Այսպես, երեք շրջափուլերը ներկայացնում են մարդկության հոգեւոր պատմության ընթացքը.

ա) **Մարդը լույս աշխարհ է եկել վեհության համար.** «Աստված մարդուն ստեղծեց իր պատկերով» (Ծնն. Ա 27): Աստված ասաց. «Մարդ ստեղծենք մեր կերպարանքով ու նմանությամբ» (Ծնն. Ա 26): Աստծո կամքն էր մարդուն արարել վեհության մեջ, ով կոչված էր լինելու Աստծո ընկերակիցն ու բարեկամը: Մարդը, ըստ էության, կոչված էր իշխան լինելու:

բ) **Մարդը կորցրեց իր վեհությունը**. Աստծո սպասավորը լինելու փոխարեն դարձավ մեղքի գերին, ազատ կամքի գործադրմամբ ավելի շուտ մերժեց ու չհնազանդվեց Աստծուն, քան մտավ նրա հետ ընկերակցության մեջ՝ խափանելով արարչագործության մեջ Աստծո մտադրությունն ու ծրագիրը:

գ) **Մարդը կարող է վերագտնել իր վեհությունը.** Հետագայում անգամ Աստված չթողեց մարդուն ինքնիրեն ու իր միջոցներին ապավինած, չթողեց կործանվել իր հիմարության հետեւանքով, այլ աշխարհ ուղարկեց իր Որդուն՝ Հիսուս Քրիստոսին՝ մարդուն փրկելու մեղքի ճահճից եւ ազատագրելու նրա կապանքներից: Քրիստոսի միջոցով, հետեւաբար, մարդը կարող է վերստին ձեռք բերել Աստծո հետ իր կորուսյալ ընկերակցությունը:

Այս ծննդաբանությամբ Մատթեոսը մեզ ցույց է տալիս ողբերգության վախճանը եւ փառքի ազատության վերականգնումը, ինչն Աստծո ողորմությամբ, ընդհանրապես մարդկության եւ յուրաքանչյուր անհատի պատմությունն է:

Մարդկային երազանքների իրականացումը

Այս հատվածը հասկանալի է Հիսուսի վերաբերյալ երկու իրողությամբ.

ա) Շեշտվում է Քրիստոսի՝ Դավթի որդի լինելու փաստը:

Ծննդաբանությունը շարադրվել է գլխավորաբար վկայելու եւ ապացուցելու այս հանգամանքը, ինչը Նոր Կտակարանը բազմիցս հաստատում է:

Պետրոս առաքյալն այս մասին վկայում է քրիստոնեական եկեղեցու պահպանված առաջին քարոզում (տես՝ Գործք Բ 29-36): Պողոսը խոսում է Քրիստոսի մասին, Ով մարմնով սերում է Դավթի սերնդից (տես Հռոմ. Ա 3): Հովվական նամակների հեղինակը հիշեցնում է, որ Հիսուս Քրիստոս Դավթի ցեղից, հարություն է առել (տես Բ Տիմ. Բ 8): Հայտնության հեղինակը լսում է հարուցյալ Քրիստոսի ձայնը, որ ասում է. «Ես արմատ եւ սերունդ եմ Դավթից» (Հայտն. ԻԲ 16):

Շարունակությունը՝ էջ 6

ՆԵՐՍԵՍ ՄԵԾԻ ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՈՐՀ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ:

Հայ եկեղեցու դերն ու նշանակությունը ժողովրդի հոգեւոր կյանքում ավելի կարեւորվեց Ներսես կաթողիկոսի ընտրությամբ: Ըստ Փավստոս Բուզանդի՝ եպիսկոպոսների, թագավորի եւ աշխարհականների բազմության միաձայն համաձայնությամբ, մարդպետության մեծ իշխանը, ասպետության մեծ իշխան Բագարատը, Ծոփքի մեծ իշխան Դանիելը, Մեհենդակ Ռշտունին, Սյունյաց Անդովկ իշխանը, Շիրակի եւ Արշարունյաց իշխան Արշավիրը, Ծոփքի մյուս իշխան Նոյը եւ Ամատունյաց տան իշխան Պարգեւը Ներսեսին ուղեկցեցին Գամիրքի երկիր՝ Կապադովկիա՝ Մաժաք-Կեսարիա քաղաք, որտեղ Եվսեբիոս արքեպիսկոպոսը նրան Մեծ Հայքի կաթողիկոս ձեռնադրի:

Մաղաքիա Օրմանյանի կարծիքով՝ Փավստոսի կողմից Մաժաք-Կեսարիայի հիշատակությունը՝ որպես Հայոց կաթողիկոսների ձեռնադրման կենտրոն, չի կարող ծառայել այն գաղափարին, որով ցանկություն է հայտնվում Հայաստանը Կեսարիային ենթակա աթոռ ներկայացնել: Նկատի ունենալով նաեւ Մովսես Խորենացու հաղորդումը, թե Ներսեսը Բյուզանդիոնից Կեսարիա վերադառնալով եկավ Հայաստան եւ իր հայրերի ուղղության բոլոր կարգերը նորոգեց՝ կարելի է մտածել, որ Մաժաք-Կեսարիայի կարեւորությունը Հայոց հոգեւոր կյանքում ավելի հին ավանդույթի իրողություն էր, քան Հռոմեական եկեղեցական շրջանակներում Հայոց կաթողիկոսական ձեռնադրության խնդիրը:

Ըստ Մովսես Խորենացու՝ Հայկազունի Արամի կուսակալ Մշակը շինեց եւ իր անունով կոչեց Մաժաք դաստակերտը: Արամն էլ այդ երկրի բնակիչներին հրաման է տալիս սովորել ու խոսել հայերեն, եւ այդ պատճառով հույներն այդ երկրամասը կոչում են Պռոտին Արմենիա, որ թարգմանվում է Առաջին Հայք: Մաժաքը հռոմեական կայսրության ժամանակներում կոչվեց Կեսարիա: Հետագայում Պապ թագավորի կողմից նույնպես արտացոլվել է այն իրողությունը, որ անցյալում Կապադովկիան եղել էր Հայոց թագավորության կազմում: Ըստ Փավստոս Բուզանդի՝ Հունաց թագավորի մոտ ուղարկված Պապ թագավորի պատգամավորներն ասում էին. «Կեսարիայի հետ ուրիշ տասը քաղաք մերն են եղել, ետ տուր, Ուռհա քաղաքն էլ մեր նախնիքն են շինել»:

Փավստոս Բուզանդը պատմում է, որ Ներսեսին Մեծ Հայքի եպիսկոպոսապետ ձեռնադրելու ժամանակ մեծ սքանչելիք տեղի ունեցավ. մի սպիտակ աղավնի, բոլոր քահանաների ու բազմաթիվ ժողովրդի ներկայությամբ, եկավ նստեց սեղանի վրա, ապա՝ Ներսեսի գլխին: Երբ Աստծուց այս նշանն ու սքանչելիքը տեսան նրա վրա՝ բոլորը նրան դիմելով աղաղակեցին. «Դու հաճելի եղար Աստծուն, Աստծու Հոգին քո վրա իջավ, որովհետեւ դա նմանություն էր Սուրբ Հոգուն, որ Տիրոջ վրա երեւաց»: Ապա նրան ձեռնադրեցին եւ նստեցրին եպիսկոպոսության աթոռ ու մեծարեցին: Շատերն էլ ներբողյաններ էին ասում նրան՝ ի նկատի ունենալով այն փաստը, որ Սուրբ Հոգին հանգչեց նրա վրա: Սակայն Ներսես եպիսկոպոսապետը, վերստին խոնարհեցնելով իր անձը, ավելի ու ավելի անարժան էր համարում իրեն այս ամենին: Ապա նրան եւ Հայոց մեծամեծ նախարարներին մեծ փառավորությամբ ճանապարհեցին Հայաստան:

Փավստոս Բուզանդը նկարագրել է այն ցնծությունն ու խաղաղությունը, որ պատեց Հայոց աշխարհը Ներսեսի կաթողիկոս ձեռնադրվելու առիթով: Մաժաքից վերադարձողներին դիմավորեց Արշակ թագավորը՝ հասնելով մինչեւ Առյուծ կոչված լեռը: Այստեղ կաթողիկոսը եւ Արշակ թագավորը ցնծությամբ եւ փոխադարձ օրհնությամբ իրար հանդիպեցին: Սուրբ Ներսեսի հովվության ժամանակ աշխարհում մեծ խաղաղություն տիրեց, որովհետեւ իր վարքի եւ ընթացքի մեջ նա նմանվեց իր մեծ հորը՝ Գրիգոր Լուսավորչին: Նա նրա պես հայրական բարությամբ վերաբերեց ամենքին, նորոգեց հայրերից ժառանգված առաքելական շնորհները, նրա պես հոգ տարավ իր հոտի անվնաս պահպանության համար՝ աներեւույթ եւ հայտնի թշնամիներից:

Պատկերավոր է նկարագրում Փավստոս Բուզանդը Ներսես կաթողիկոսի գործունեությունը: Պատմիչը գրում է, որ Ներսես կաթողիկոսն առավելապես նմանվեց առաջին բերքասու ծառերին, եւ իր հովվապետության վերակացության ընթացքում վարդապետության նույնազգյաց եւ նույնահասու պտուղներ էր բաշխում իր հոտին: Նա բոլորին առատորեն մատակարարում էր օգտակարը՝ հոգեւոր արտերը դարմանելով: Աստվածային շնորհներն այնպես իջան նրա վրա, որ մեծամեծ հրաշքներ էր գործում, հիվանդներ բժշկում, մոլորվածներին ուղիղ ճանապարհի բերում: «Այդպիսի հրաշքներ էլ էր կատարում՝ երբ որ մեկին տեսնում էր խիստ համառելիս, ահ ազդելով համոզում էր, իսկ հնազանդներին, որոնց սրտերի ականջները բաց էին, համոզում էր քաղցրությամբ»,- գրում է պատմիչը: Շինում էր ավերված եկեղեցիները, հիմնում դպրոցներ, վերականգնում էր կործանված սեղանները, թերահավատների համար սահմանում ապաշխարության կարգ, որպեսզի, հավատալով Աստծուն, կարողանան ապրել:

Թադեական աթոռը նորից փառավորվեց: Նա իր հայրերին նմանվող որդի եղավ: Չարախոսներին ընդդիմանալով պապանձեցնում էր, միանգամից խափանում էր այդպիսիների անօրենությունները, խոսքերը եւ գործերը: Ճշմարտության համար կռվում էր մինչեւ վերջ, արդարներին քաջալերում ու պատսպարում, իր վարդապետության անձրեւով սնուցում, պատրաստ էր դարձնում շահեկանորեն արդար գործերն ու տալիս իր օրհնությունը, Մեծ Հայքի բոլոր սահմաններում, որտեղ նրա հայրերը սերմանել էին Կենաց Բանի քաղցրությունը, նա եւս ոռոգեց քաղցրության անձրեւով: Եղավ իր նախորդ մշակ հայրերին արժանի փոխանորդ ու գործակից:

Ներսես կաթողիկոսը հատուկ ուշադրություն էր դարձնում ողորմածության խնդրին. նախ ինքն էր անձամբ բարիքներ գործում, ուրիշներին բարեգործության օրինակ տալիս, ապա սովորեցնում աշխարհին: Վարդապետության խոսքով նորոգում էր բոլորի հոգիները, նրանց մտքերը դեպի բարին էր դարձնում: Ուսուցանում էր սեր, հույս, հավատ, սրբություն, քաղցրություն, հեզություն, անոխակալություն: Հորդորում էր խնամել աղքատներին, նրանց դարմանել: Արդար հատուցման հույս էր տալիս, որ խոստացված էր Քրիստոսի ավետիսով, երբ դատաստանի ատյան կկազմվի անշեջ կրակով: Ինչպես Փավստոս Բուզանդն է նշում՝ նա «Այրիներին, որբերին, չքավորներին հանգիստ ու սնունդ էր ապահովում... իր սեղանատունն ու սեղանը միշտ բաց էին աղքատների, օտարականների եւ հյուրերի համար: Եվ այնքան մեծ էր նրա աղքատասիրությունը, որ թեպետ բոլոր գավառներում աղքատանոցներ շինեց ու նրանց համար դարման նշանակեց... բայց եւ այնպես առանց նրանց սեղան չէր նստում, այլ կաղերը, կույրերը, հաշմանդամները, վերքոտները, խուլերը, տնանկները, կարոտյալները նրա հետ սեղան էին նստում ու կերակրվում եւ ինքը իր ձեռքերով բոլորին լվանում էր, օծում, (վերքերը) կապում, իր ձեռքով նրանց կերակուր բաժանում, իր բոլոր ունեցածը նրանց վրա էր ծախսում»: Նա խոսքով ու գործով ամեն օր, ամեն պահ սովորեցնում ու պատրաստում էր իր հոտին՝ Աստծո խոսքն ընդունելու եւ իրենց արդար ու աստվածահաճո բան ու բարքով՝ Հոր աջ կողմը նստած Որդուն տեսնելու երանությանն արժանանալու: Ներսես կաթողիկոսը «ինչպես մի բազմագութ հայր, ինչպես մի սիրող մայր, հոգեւոր սիրով ոգեւորում էր բոլորին՝ մեծամեծներին, պատվավորներին ու անարգներին, հարուստներին, աղքատներին, ազատներին ու շինականներին: Եվ աշխարհի վերակացությունը ամենայն հոգատարությամբ, առանց ծուլանալու եւ առանց հապաղելու կատարում էր մինչեւ իր կյանքի վերջը: Նրա նման ուրիշ մեկը երբեք չեղավ Հայոց աշխարհում»:

Էդուարդ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ
Պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

21 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ

ԸՆԾԱՅՈՒՄՆ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՎԱԾԱԾՆԻ

Աննան, հրեշտակապետի ավետիսով, հրաշափառ կերպով Հովակիմից հղիանալուց հետո, յոթ ամսից ու յոթ օրից, ծնեց ամենաօրհնյալ Մարիամին, ումով օրհնվեցին երկրի բոլոր ազգերը: Նրա ծննդյան լուրը տարածվեց ողջ Հրեաստանով: Բոլորը լսելով՝ օրհնություն էին տալիս Աստծուն եւ խնդակից լինում ծնողներին: Եվ Աննան մանկան անունը դրեց Մարիամ, որ թարգմանվում է «լուսավորված»: Արդարեւ նա լուսավորվեց ճշմարիտ եւ հայրածագ լուսաստեղծ Լույսից եւ լուսավորեց խավարում ու մահվան ստվերում նստածներին:

Աննան նրան մեծացնում էր Տիրոջ ահով ու խնդությամբ: Մանկան մոտ բերեցին հրեա աղջիկներից անարատ կույսերի, որ զբաղվեն նրա հետ: Եվ յոթ ամսից հետո, երբ մտնում էր ութի մեջ, մանուկ Մարիամը կանգնեց ոտքերի վրա եւ յոթ քայլ արեց: Ապա Աննան թողեց իր ձեռքերը եւ նրան գիրկն առավ՝ ասելով. «Չես դիպչի գետնին, մինչեւ քեզ չտանեմ Տեր Աստծո տունը»:

Տարվա վերջին կրծքից կտրեց նրան: Հավաքելով բոլոր անարատ կույսերին՝ նրանց հետ միասին Մարիամին ընծայելով տարան Աստծո տաճարը: Քահանան մանուկ Մարիամին գիրկն առնելով՝ ելավ կանգնեց բեմի աստիճանին, օրհնեց Աստծուն եւ մարդկանց տված Նրա պարգեւը՝ մանուկ Մարիամին:

Ծնողները հորթ մորթեցին եւ զոհ մատուցեցին, կերան ու խմեցին Տեր Աստծո առաջ եւ Մարիամին առնելով՝ ուրախությամբ տուն դարձան: Եվ ամեն տարի նույնն էին անում:

Երբ մանուկ Մարիամը դարձավ երեք տարեկան, Հովակիմն ու Աննան աստվածապարգեւ մանկանն, ընծաներով ու զոհերով, առան գնացին Տիրոջ Տաճարը՝ ըստ իրենց նախապես արած խոստման՝ մանկանը նվիրելու Աստծուն:

Քահանայապետ Զաքարիան նրան գիրկն առնելով՝ ելավ կանգնեց տաճարի աստիճաններին ու ասաց. «Օրհնյալ է Իսրայելի Տեր Աստվածը, որ լսեց իր ծառաների պաղատանքը, ընդունեց նրանց խնդրանքը եւ նրանց տվեց օրհնության զավակ: Նույն Ինքը այժմ սրան թող ընդունի նրանց ձեռքերից, ինչպես հնում՝ մեծն Սամվելին: Եվ թող օրհնի սրան Տեր Աստվածն այն օրհնությամբ, որ չի անցնում, թող հռչակի սրա անունն Իսրայելի մեջ եւ սրան անվանի դարձնի ողջ երկրում»: Ողջ ժողովուրդը պատասխանելով ասաց. «Ամե՛ն, թող լինի՛, թող լինի»:

Ծնողները նրան չթողեցին տաճարում, այլ իրենց ուխտը կատարելով՝ նրան վերցրին ու տուն դարձան: Եվ ամեն տարի տարեվերջին ամենաօրհնյալ մանկանն ընծաներով տանում էին տաճար մինչեւ յոթ տարեկանը, որովհետեւ Աննան յոթ ամիս հղի մնաց Մարիամով, եւ Մարիամը յոթ ամսականում ատամ հանեց ու յոթ քայլ արեց, յոթ տարեկանում տարան տաճար, յոթ տարի ապրեց տաճարում եւ դաստիարակվեց այնտեղ. հոգու յոթնարփյան շնորհներն արժանապես ընդունեց, յոթ առաքինություններով զարդարվեց եւ յոթ ողորմություններով հարստացավ:

Ծնողները Մարիամին թողեցին Տիրոջ տաճարում, իսկ իրենք անտրտում ուրախությամբ դարձան տուն:

Ամենագով մանուկն իբրեւ անբիծ աղավնի մեծանում էր Տիրոջ տաճարում, աճում ու զարգանում հասակով ու իմաստությամբ: Հրեշտակներն աղավնու պես իջնելով երկնքից Մարիամին կերակրում էին տաճարում: Նա չէր հիշում հորն ու մորը, որովհետեւ ընդունվեց Տիրոջ կողմից, ինչպես մարգարեն է ասում. «Իմ հայրն ու մայրը թողեցին ինձ, եւ իմ Տերն ընդունեց ինձ»: Իսկ ծնողները հրճվում էին, որ նվիրել են, զոհ մատուցելով ուրախանում: Հովակիմը հոգով գնում էր, Աննան տաճարում երգում: Աստվածընկալ մանուկ Մարիամն էլ, տաճարում մեծանալով, Տիրոջ օրենքի շուրջ էր երկյուղով խոկում օրուգիշեր ըստ Մովսեսի օրենքի հրամանի եւ մարգարեների խրատի: Կրթվում էր պարկեշտ վարքով միշտ: Մեծարում էր ողջախոհությունը՝ կուսության զարդարիչին: Պատվում էր զգաստությունը՝ սրբության լծակցին: Սիրում էր խոնարհությունը՝ բոլոր առաքինությունների ծնողին: Առ Աստված աղոթում էր գիշեր-ցերեկ: Անչափահաս լինելով հանդերձ կատարյալների նման էր: Կարիքավոր մարմնով՝ անմարմիններին էր հանդիսակից լինում: Օրենքի աշակերտը լինելով՝ օրենքից էլ վեր էր առաքինանում: Մինչեւ որ բոլոր տեսնողներն ու լսողները զարմանում էին ու ասում՝ ի՞նչ պիտի լինի:

Այսպիսի վարքով Մարիամը տաճարում ապրեց յոթ տարի: Ստացավ Աստծուց շնորհներ եւ չփնտրեց հայր կամ մայր, կերակրվում էր Աստծու հրեշտակների կողմից, որոնք աղավնիների նմանությամբ իջնում էին տաճար, կերակրում նրան եւ ծառայելով օրհնաբանում ամենաօրհնյալ աղջիկ Մարիամին:

Նրանց ձայնակցելով ըստ մեր մտքի տկարության բարեհամբավենք ամենասուրբ կույս Մարիամին ասելով. «Բարեբանված ես, ամենագո՛վ սուրբ Աստվածածին: Վեհագույն երկի՛նք, ուր Աստված բնակվեց: Բարձրագույն աթո՛ռ, ուր Աստված բազմեց: Գերերկնային արեւե՛լք, որտեղից արդար Արեգակը ծագեց: Լո՛ւյս, որով խավարածներս լուսավորվեցինք: Աստվածատունկ դրա՛խտ, որտեղից Ադենը տնկողին տեսանք: Ծա՛ռ, որի անթառամ ծաղիկը վայելեցինք: Բարունա՛կ, որից քաղցրահամ Ողկույզը քաղեցինք: Ողկո՛ւյզ, որից ուրախարար Գինին խմեցինք: Երկի՛ր, որտեղից ճշմարտությունը բուսավ: Երկի՛նք, որտեղից Արդարությունը հայտնվեց: Անհարսնացյալ մա՛յր, Աների հա՛րս, Անմահին ծնո՛ղ, երկնային առագա՛ստ, կույսերի զա՛րդ, ամուսնացածների ողջախոհությո՛ւն, գլորյալների կանգնո՛ւմ, արտասուքի փարատի՛չ, տրտմածների ուրախությո՛ւն, վշտացածների մխիթարությո՛ւն, եկեղեցու հի՛մք, քրիստոնյաների պարծա՛նք, հավատացյալների առ Աստված աղե՛րս, մեղավորների հո՛ւյս, նեղյալների ապավե՛ն...

«Հայսմավուրքից» թարգմ.՝
Ա. ՍՏԱՄԲՈԼՑՅԱՆԻ

ՇԵՆՈՒԴԱ Գ

ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԱՍՏՎԱԾԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ ՄԿՐՏՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՀԱՐՑԵՐԻՆ

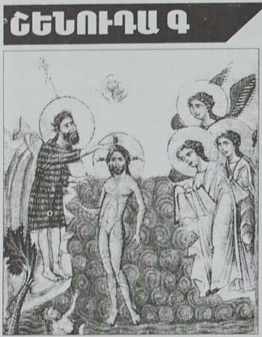

Սկիզբը՝ թիվ 19-21

ՀԱՐՑ 6. Արդյո՞ք փրկությունը խոսքի եւ ոչ թե ջրի միջոցով է:

Արդյո՞ք եկեղեցու մասին առաքյալի խոսքը՝ «Որպեսզի սրբի նրան՝ խոսքով մաքրելով ջրով լվացմամբ» (Եփես. Ե 26), նշանակում է, որ մաքրվելը, այսինքն՝ փրկությունը, խոսքի միջոցով է: Իսկ ի՞նչ ասել մյուս համարների մասին, որոնք նշում են փրկության համար խոսքի անհրաժեշտությունը, ինչպես՝ «Վեստին ծնված լինելով ոչ թե ապականության սերմից, այլ անապականից՝ Աստծո կենդանի եւ մշտնջենական խոսքով» (Ա Պետ. Ա 23), եւ՝ «Կամենալով ծնեց մեզ ճշմարտության խոսքով» (Հակ. Ա 18), որոնք չեն ասում՝ «վերստին ծնված լինելով.... մկրտության միջոցով» եւ «փրկեց մեզ մկրտության միջոցով»:

Ո՞րն է փրկության համար ջրի կարեւորությունը: Քանի որ Տերն ասում է. «Ով հավատա եւ մկրտվի, կփրկվի», ապա փրկությունը կարող է ձեռք բերվել այդ եղանակով: Բայց «Ով հավատա» արտահայտությանը պետք է նախորդի ուսուցումը կամ քարոզությունը, որովհետեւ առաքյալն ասում է. «Ինչպե՞ս կհավատան Նրան, Ում մասին չլսեցին, կամ ինչպե՞ս կլսեն առանց մեկի քարոզության» (Հռոմ. Ժ 14): Խոսքի կարեւորությունն այստեղից է բխում:

Առաջինը լինում է խոսքը, որը հավատ է ծնում, ապա հավատալուց հետո մկրտությունն է իրականացվում, որի արդյունքն էլ փրկությունն ու կյանքի նորոգությունն են: Թեպետ փրկությունն ու կյանքի նորոգությունը մկրտությամբ են ձեռք բերվում, սակայն «խոսքը» պետք է նախորդի, քանի որ դա է առաջնորդում դեպի հավատ, եւ հավատն էլ՝ դեպի մկրտություն: Ահա թե ինչու է առաքյալն ասում. «.... ծնեց մեզ ճշմարտության խոսքով» եւ՝ «վեստին ծնված լինելով.... Աստծո կենդանի եւ մշտնջենական խոսքով»՝ ընդունելով, որ «խոսքն» է աղբյուրն այս ամենի:

Եկեղեցու մասին առաքյալի խոսքը՝ «Որպեսզի սրբի նրան՝ խոսքով մաքրելով ջրով լվացմամբ», նշանակում է, որ մաքրությունն ամբողջանում է մկրտությամբ (ջրի լվացմամբ), խոսքի միջոցով, այսինքն՝ քարոզության եւ խոսքի սպասավորության, որոնք ծնում են հավատ, ապա մկրտություն:

Այստեղ մենք տեսնում ենք, որ առաքյալն ասում է՝ «խոսքով մաքրելով ջրով լվացմամբ» եւ ոչ թե՝ «ջրով լվացմամբ, որը խոսքն է»: Եթե ջրով լվացումը խոսքի նշանակությունն ունի, ապա այս կրկնության կարիքը չկար: Սակայն «խոսքով մաքրելը ջրով լվացմամբ» նշանակում է ջրով լվացում, որը տեղի է ունենում խոսքի ազդեցության հետեւանքով: Առանց խոսքի եւ նրա ազդեցության մարդիկ չէին գա ջրով լվացվելու, այսինքն՝ մկրտվելու:

Մենք տեսնում ենք, որ «հավատ» բառը չի նշվում հետեւյալ արտահայտություններում՝ «Վեստին ծնված լինելով ոչ թե ապականության սերմից, այլ անապականից՝ Աստծո կենդանի եւ մշտնջենական խոսքով» (Ա Պետ. Ա 23), եւ՝ «Կամենալով ծնեց մեզ ճշմարտության խոսքով» (Հակ. Ա 18): Մի՞թե խոսքն առանց հավատի բավարար է վերստին ծննդյան համար: Սա անհնար է: «Հավատ» բառը չի նշված, քանի որ այն հստակորեն հասկացվում է:

Կարիք չկա ամեն առիթով կրկնելու այն բառերը, որոնց իմաստները հստակորեն հասկացվում են: Մենք չենք կարող ամեն առիթով կրկնել «խոսք», «հավատ», «մկրտություն», «վերածնունդ» բառերը:

Քարոզությունն իր կարեւորությունն ունի. ոչ ոք չի կարող ժխտել խոսքի սպասավորության կարեւորությունը: Այնուամենայնիվ մենք երբեք չենք կարող ասել, որ ինչ-որ անձինք «ծնվել են ճշմարտության խոսքով»՝ անկախ նրանից՝ հավատում են, թե ոչ: Սա վերաբերում է նաեւ մկրտությանը:

«Խոսքով մաքրել ջրով լվացմամբ» արտահայտությունը երկու բան է ցույց տալիս՝ խոսք եւ մկրտություն: Տեսնում ենք, որ «հավատ» բառը չի նշված, քանի որ այն հասկացվում է:

Բողոքականները շարունակ կենտրոնանում են հավատի պարագայի վրա: Արդյո՞ք «հավատ» բառի բացակայությունը Եփես. Ե 26, Հակ. Ա 18 եւ Ա Պետ. Ա 23 համարներում նշանակում է, որ այն կարեւոր կամ անհրաժեշտ չէ: Անշուշտ ոչ: Հաճախ բառի բացակայությունը ոչ թե դրա անկարեւորությունն է ցույց տալիս, այլ որ դրա իմաստն ակնհայտ է: Նույնը վերաբերում է նաեւ «մկրտություն» բառին:

ՀԱՐՑ 7. Ո՞րն է ջրի դերը փրկության եւ երկրորդ ծննդյան մեջ:

ա) Թեեւ «ջուր» բառը չի նշված հետեւյալ արտահայտություններում՝ «.... ծնեց մեզ ճշմարտության խոսքով» եւ «վեստին ծնված լինելով.... Աստծո կենդանի եւ մշտնջենական խոսքով», սակայն այն հստակ նշվում է Տիրոջ խոսքում՝ «Եթե մեկը չծնվի ջրից եւ Հոգուց, չի կարող մտնել երկնքի արքայություն» (Հովհ. Գ 5): Այս համարում հստակ երեւում է, որ վերածնունդը ջրի միջոցով է: Եվ խոսվում է իրակա՛ն ջրի եւ ոչ թե խորհրդանշականի (սիմվոլիկ) մասին:

բ) Սա պարզ երեւում է, երբ Կոռնելիոսն ու նրա հետ եղած հեթանոսներն ընդունում են հավատքն ու միանում եկեղեցուն: Այս դեպքում արդար մարդիկ էին Աստծուց հավատքի կանչվել: Հրեշտակը հայտնվում է Կոռնելիոսին, իսկ Պետրոսը տեսիլք է տեսնում. աստվածային հրաման: Ապա Պետրոսը քարոզում է նրանց Աստծո խոսքը, Սուրբ Հոգին իջնում է բոլոր նրանց վրա, որ լսում են նրա խոսքը (Գործք ԺԱ 1), եւ նրանք սկսում են լեզուներով խոսել:

Արդյո՞ք դա բավական էր նրանց երկրորդ ծննդյան համար: Կարո՞ղ էր սբ. Պետրոսը նրանց ասել. «Օրհնյալ է ձեր այս երկրորդ ծնունդը»: Ո՛չ, այսպես չեղավ: Պետրոսը նրանց վրա Սուրբ Հոգու էջքը վկայելուց հետո ասաց. . «Մի՞թե կարող է մեկն արգելել ջուրը, որ չմկրտվեն սրանք, ովքեր Սուրբ Հոգին ստացան, ինչպես մենք»: Եվ նա հրամայեց նրանց մկրտվել Հիսուս Քրիստոսի անունով» (Գործք Ժ 47, 48):

«Գործք առաքելոց»-ի հեղինակն անմիջապես բացատրում է այս դեպքը՝ ասելով. «.... հեթանոսներն էլ են ընդունել Աստծո խոսքը» (Գործք ԺԱ 11): Այստեղ ջրի կարեւորությունը զուգընթանում է խոսքի կարեւորության հետ, եւ «ջուր» բառը «խոսք» չի նշանակում, ինչպես որոշներ այն մեկնաբանում են եփեսացիներին ուղղված թղթում (Եփես. Ե 26):

գ) Մեկ ուրիշ հստակ օրինակ է եթովպացի ներքինու մկրտությունը: Սուրբ Գիրքն ասում է, որ երբ նա հավատաց, «նրանք գնում էին ճանապարհով, եկան ինչ-որ ջրի մոտ, եւ ներքինին ասաց. «Ահա ջուր. ի՞նչն է արգելում ինձ մկրտվել»: Փիլիպպոսն ասաց. «Եթե ամբողջ սրտով հավատում ես, կարող ես»: Պատասխանեց. «Հավատում եմ, որ Հիսուս Քրիստոսն է Աստծո Որդին»: Հրամայեց կառքը կանգնեցնել, եւ երկուսն էլ իջան ջրի մեջ՝ Փիլիպպոսն ու ներքինին, եւ Փիլիպպոսը մկրտեց նրան» (Գործք Ը 36-38):

Սա ջրով մկրտություն էր, ճիշտ նույնպիսին, ինչ Կոռնելիոսինն ու նրա մարդկանցը. իրական ջրով մկրտությունն անհրաժեշտ էր անմիջապես խոսքի քարոզությունից հետո: Այս դեպքում ջուրը խոսք չէր: Եթե ներքինին կարողանար ծնվել խոսքով եւ մաքրվել խոսքով, այլեւս ինչո՞ւ պիտի ջրի կարիք լիներ:

Սրա վերաբերյալ կամենում եմ խոսել մի կարեւոր նյութի շուրջ:

ՋՐԻ ԿԱՐԵՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՆՐԱ ԽՈՐՀՐԴԱՆԻՇՆԵՐԸ ՍՈՒՐԲ ԳՐՔՈՒՄ

Հասկանալու համար, թե ինչու Մկրտության խորհրդի մեջ հենց ջուրն ընտրվեց մաքրման եւ նորոգության նպատակով, պետք է հիշենք, որ հենց սկզբից՝ արարչագործության պատմության մեջ, աղերս կա ջրի եւ կյանքի միջեւ:

Սուրբ Գիրքն ասում է. «Եվ Աստծո Հոգին շրջում էր ջրերի վրա» (Ծննդ. Ա 2): Եվ Աստված ասաց. «Թող ջրերը բխեցնեն կենդանի շունչ ունեցող զեռուններ եւ թեւավոր թռչուններ երկրի վրա՝ երկնքի հաստատության մեջ» (Ծննդ. Ա 20): Ուրեմն կյանքը բխեց ջրից, եւ կարող ենք այստեղ տեսնել ջրի, կյանքի եւ Սուրբ Հոգու միջեւ կապը:

Շարունակությունը՝ էջ 8

Մատթեոսի Ավետարանի մեկնություն

Սկիզբը՝ էջ 4

Դարձյալ՝ Հիսուս այսպես է ներկայացվում ու բնութագրվում ավետարանական մի շարք դրվագներում: Կույր ու համր դիվահարի բժշկումից հետո ժողովուրդը բացականչում է. «Միթե սա՞ է Քրիստոսը՝ Դավթի Որդին» (Մատթ. ԺԲ 23): Քանանացի կինը, ով Հիսուսի օգնությունն է աղերսում՝ իր դստեր բժշկության համար, Նրան անվանում է. «Դավթի Որդի» (Մատթ. ԺԵ 22): Երկու կույրերն աղաղակում ու հայցում են Հիսուսի ողորմությունը՝ ասելով. «Ողորմի՛ր մեզ, Հիսո՛ւս, Դավթի Որդի» (Մատթ. Ի 30): Վերջին անգամ Երուսաղեմ մտնելիս բազմությունը Նրան ողջունում է որպես Դավթի որդու (տե՛ս Մատթ. ԻԱ 9, 15):

Պարզորոշ է, որ Հիսուսին Դավթի որդի է անվանում ամբոխը, բազմությունը, հասարակ ժողովուրդը: Բանն այն է, որ հրեաներն սպասող ազգ էին, չէին մոռացել եւ չէին կարող մոռանալ Աստծո ընտրյալ ժողովուրդ լինելու պարագան՝ չայած իրենց աղետալի ողջ պատմություն եւ որ՝ հենց այդ ժամանակահատվածում եւս իրենք ենթակա ժողովուրդ էին: Նրանց երազանքն էր, որ աշխարհ գար Դավթի ժառանգը եւ իրենց բարձրացներ իրավամբ իրենց պատկանող փառքի բարձունքին:

Պետք է ասել, որ Հիսուս մարդկանց երազանքների իրականացումն է, ինչը հաճախ մարդիկ չեն գիտակցում՝ այն տեսնելով ուժի, հարստության, նյութական առատության եւ իրենց փայփայած փառասիրական ձգտումների մեջ: Սակայն եթե մարդկային երազանքները՝ խաղաղության ու վեհության, գեղեցկության ու մաքրության, երբեւէ պետք է կատարվեն, ապա մարդիկ կարող են դրանց իրականացումը տեսնել միայն Հիսուս Քրիստոսի մեջ, Ով իր զոհաբերած կյանքով, խոսքով ու գործով, մարդկանց երազանքների պատասխանն է տալիս:

բ) Այս հատվածը նաեւ ընդգծում է այն իրողությունը, որ Հիսուս մարգարեության լրում ու կատարումն է, Նրանով իրականանում են մարգարեությունները: Այսօր մենք միտված ենք անուշադրության առնելու մարգարեությունները, գրեթե հետաքրքրված չենք գործածելու հինկտակարանյան մարգարեական հատվածները, որոնք իրականացված են Նոր Կտակարանում: Սակայն մարգարեությունը պարունակում է այն մեծ եւ հավիտենական ճշմարտությունը, որ տիեզերքում գոյություն ունի նպատակ եւ ծրագիր:

Ոչ թե արդարներ, այլ մեղավորներ

Քրիստոսի ծննդաբանության վերաբերյալ զարմանալի իրողությունն այնտեղ հանդիպող կանանց անուններն են: Ընդհանրապես բնական չէ հրեական ծննդաբանությունների մեջ կանանց անուններ գտնել: Կինն իրավունքներ չուներ, ոչ թե մարդ, այլ իր էր համարվում, իր հոր կամ ամուսնու սեփականությունը: Հրեան առավոտյան կանոնական աղոթքի մեջ գոհություն էր հայտնում Աստծուն, որ իրեն հեթանոս, ստրուկ կամ կին չէր ստեղծել: Այս անունների առկայությունը ծննդաբանություններում առհասարակ ամենաանակնկալ ու արտառոց երեւույթն է: Բայց երբ տեսնում ենք, թե այս կանայք ովքեր էին, խնդիրը էլ ավելի զարմանալի է դառնում: Հռաքաբը Երիքովի մի պոռնիկ էր (տե՛ս Հեսու Բ 1-7): Հռութը նույնիսկ հրեա չէր, այլ մովաբացի (տե՛ս Հռութ Ա 4). «Ամմոնացին ու մովաբացին իրավունք չունեն Տիրոջ ժողովարանը մտնելու: Նրանց մինչեւ տասներորդ սերունդը թող հավիտյան Տիրոջ ժողովարանը չմտնի» (Բ Օր. ԻԳ 3): Փաստորեն, Հռութը պատկանում էր մի օտար ու ատելի ժողովրդի: Թամարը գայթակղեցնող ու շնացող մի կին էր (տե՛ս Ծննդ. ԼԸ): Բերսաբեեին՝ Սողոմոնի մորը, Դավիթը տիրել էր նրա ամուսին Ուրիայից աններելի դաժանությամբ (Բ Թագ. ԺԱ, ԺԲ): Սակայն, Մատթեոսը, անտարակույս, հենց սկզբից խորհրդանշորեն ցույց է տալիս Հիսուս Քրիստոսի ավետարանի էությունը, ըստ որի՝

ա) ***Չկա խտրականություն հրեայի ու հեթանոսի միջեւ.*** Հռաքաբը՝ Երիքովի պոռնիկը եւ Հռութը՝ մովաբացի կինը, իրենց տեղն են գտնում Հիսուս Քրիստոսի ծննդաբանության մեջ: Արդեն սկզբից իսկ ի հայտ է գալիս այն մեծ ճշմարտությունը, որ չկա ո՛չ հրեա եւ ո՛չ հույն, եւ շեշտադրվում է Աստծո սերն ու ավետարանի տիեզերականությունը:

բ) ***Չկա խտրականություն արուի եւ էգի միջեւ.*** սովորական ծննդաբանություններում որեւէ կնոջ անուն չէր կարող լինել, ինչը տեսնում ենք Քրիստոսի պարագային: Հետեւապես, հին արհամարհանքը վերացած է, եւ մարդիկ, եւ կանայք հավասարապես սիրելի են Աստծուն եւ հավասարապես կարեւոր նրա ծրագրերի համար:

գ) ***Չկա խտրականություն մեղավորի ու արդարի միջեւ.*** Նրանց, ովքեր մեծապես մեղանչել են, Աստված ինչ-որ ձեւով կարող է օգտագործել իր ծրագրերի համար եւ հարմարեցնել իր գործերի կառույցի մեջ. «Ես արդարներին կանչելու չեմ եկել,- ասում է Հիսուս,- այլ մեղավորներին» (Մատթ. Թ 13):

Հուսկ, ավետարանի հենց սկզբում մեզ ակնարկ է տրվում Աստծո սիրո անսահման մեծության մասին:

Վաչիկ ՍՐԿ. ԶԱՐԳԱՐՅԱՆ

Գրիգոր Նարեկացու «ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱՂԻ» նոր մեկնությունը

Սկիզբը՝ էջ 4

Այսպես, ուրեմն, երկու դեպքում էլ սայլի երթին մասնակից են քերովբեներ եւ երգող ու նվագող երիտասարդներ: Բացի դա, Ավ. Մնացականյանը գրաբար բնագրի՝ **«եւ ի վերայ նորա աթոռք են կարգեալ»**-ը (Եվ նրա վրա աթոռներ են շարված-Ա.Մ.) թարգմանել է եզակի թվով՝ **«Եվ նրա վրա աթոռ էր դրված»** (Հայ գրականության քրեստոմատիա (8-րդ դասարանի համար), Երեւան, 1970, էջ 121-123): Հավանաբար այդ աթոռն էլ ճորտ սայլատանի համար է թողել, իսկ երգող գեղեցիկ մանուկները մնացել են սայլի առջեւ կանգնած, որպեսզի Նարեկացու սայլի երթն ավելի նմանեցվի Թագավորություններ Բ գրքում պատկերվածին, որտեղ Իսրայելի որդիները երգով ու նվագով ընթանում են սայլի առջեւից: Մինչդեռ Նարեկացու «Յարութեան տաղ»-ում սայլի մեջ արքայորդու առջեւն են աթոռներ շարված, որոնց վրա էլ նստած են «մանկունք գեղեցիկք»: Այս ամենից Ավ. Մնացականյանը եզրակացնում է, թե Նարեկացու սայլը «ընդօրինակված» է Աստվածաշնչից եւ այն **«ոչ թե իրական, երկրային սայլ է, այլ գերբնական, աստվածաշնչային՝ բարձված երկրորդ օրենքի վերացական սրբություններով»** (Նույն տեղում, էջ 42): Եթե ամեն ինչ հանգում է սոսկ կրկնության՝ այդ դեպքում էլ ի՞նչ հրաշակերտման մասին խոսք կարող է լինել: Տաղի ամբողջ իմաստը հանգեցնելով սոսկ սայլի նկարագրությանը եւ ընդգծելով արտաքին մի երկու նմանություն՝ մեկնաբանը զարմանալիորեն անտեսել է մինչեւ իսկ ակնհայտ էականը՝ այն, որ Հին Կտակարանի սայլը փոխադրում է Հին Ուխտի տապանակը, իսկ Նարեկացու պատկերած սայլը՝ Աստծո Որդուն՝ Քրիստոսին, Ով բերում է հարություն եւ հավիտենական կյանք: Եվ, վերջապես, այս ամենի մեջ չկա ոչինչ ինքնատիպ, որ կարելի լիներ կոչել «հրաշակերտված», եթե, իհարկե, ամեն ինչ լիներ այնպես պարզունակ, ինչպես մեկնաբանում է երջանկահիշատակ Ավ. Մնացականյանը, որն, ի դեպ, այլ ուսումնասիրություններում աչքի է ընկնում ուշագրավ դիտարկումներով:

Նշված արտաքին նմանությունները միջոց են ծառայել Նարեկացու համար՝ առավել ընդգծելու իր սեփական գաղափարը եւ, միաժամանակ, այդ արտաքին նմանությունների ետեւում առավել «քողարկելու», խորհրդապաշտական եւ առեղծվածային դարձնելու իր գլխավոր մտահղացումը: Եվ հենց այս հանգամանքը պահանջում է հետազոտողից ավելի խորաթափանց հայացքով քննել Նարեկացու բնագիրը, բացահայտել նրա ենթատեքստի «անվերծանելի» ծալքերը:

Թեեւ գեղջկական սովորական եզասայլը տաղում ներկայացված է արքայական շքեղ կառքին վայել ոսկե ու արծաթե հանդերձանքով ու սարքով, ծիրանի բեհեզով ու մարգարտյա բանվածքով, այնուհանդերձ, այն պատկերված է նաեւ արտակարգ բնական, առօրյա կենցաղից ու շինականի բառ ու բանից փոխ առած «մասնագիտական» դրվագներով՝ սամի, լուծ, սամոտի, խարազան, առեղ, գունդ: Այսպես եւ Ղուկասի Ավետարանի հայ թարգմանիչը, 5-րդ դարի սկզբին, «գութան» կամ «արոր» բառերի փոխարեն գերադասում է գործածել առավել գեղջկական «մաճը», որն արտահայտում է նաեւ, այլ լեզուներին անծանոթ, «արորի կոթ» գաղափարը (Ղուկ. Թ 62): Հիսուս ասում է. **«Ոչ ոք արկանէ ձեռն զմաճով եւ հայիցի յետս, եթէ յաջողեալ իցէ արքայութեան Աստուծոյ»**:

Բացառիկ կենդանի եւ շարժուն է պատկերված ճորտ սայլորդը. կարծես բնորդից արտանկարված կերպար լինի, որն իր ոգեւորված գոչյուններով կոտրում է եզների համառ անշարժությունը եւ ստիպում նրանց սայլն առաջ շարժել: Նարեկացու պատկերած «ճոճ ու ճապուկ» ճորտը հայ գեղջուկն է՝ հաստաբազուկ, դալարամեջք, բայց լայնաթիկունք ու խարտիշագեղ. ասես Խորենացին է նկարագրում Հայկ նահապետին. **«գեղապատշաճ եւ անձնեայ, քաջագանգուր, խայտակն եւ հաստաբազուկ»** (Մովսիսի Խորենացւոյ Պատմութիւն Հայոց, Ա.Ժ. Տփղիս, 1913, էջ 32) եւ կամ՝ Տիգրան Մեծ Հայկազն թագավորին. **«խարտեաշ այս եւ աղեբեկ ծայրիւ հերաց Երուանդեանս Տիգրան, երեսօք գունեան եւ մեղուակն, անձնեայն եւ թիկնաւէտն, առոգաբարձն եւ գեղեցկոտն...»** (Նույն տեղում, էջ 72): Սայլի եւ ճորտ սայլորդի այսպիսի կենդանի նկարագրությամբ եւ, առհասարակ, գյուղական կենցաղից վերցրած առօրյա հարազատ պատկերներով, միջնադարյան բանաստեղծն ու եկեղեցական մատենագիրը ձգտում էր առավել համոզիչ դարձնել մատուցվող կրոնաբանական գաղափարը: Գրիգոր Լուսավորչի Վարդապետության մեջ, օրինակ, մահից հետո մարմնով եւ հոգով գերեզմանից վերստին ծնվելու՝ հարություն առնելու անծանոթ գաղափարը հեթանոս եւ նորադարձ ժողովրդին մատչելի դարձնելու համար՝ հեղինակը դիմում է գարնանային վար ու ցանքի օրինակին՝ սերմը ցանելու եւ հողից սերմի ծլարձակման նկարագրությանը, եւ այդ ընթացքում դրսեւորում է երկրագործական այնպիսի գիտելիքներ, որոնցով կարելի է շարժել այսօրվա մասնագետ գյուղատնտեսի զարմանքը: Ընդսմին հիշատակվում են բազմաթիվ ծառերի, ծաղիկների ու բույսերի, գարնանային զարթոնքն ավետող թռչունների անուններ, որոնք վաղուց ի վեր չկան նույնիսկ մասնագետների բառապաշարում՝ **«Սոյնպես եւ գունակ գունակ եւ երփին երփին ծաղկանցն. որպէս մանրագորն եւ վարդն եւ շուշանն եւ ասպազանն եւ յասմիկն եւ անիարն եւ սմնակն եւ ներգիսն եւ շամղիտակն եւ մեղրուկն հաւրաւտն եւ մաւրաւտն եւ մանիշակն. եւ այլն ամենայն համապտրամ ծաղկանցն եւ ծառոյն բոյսք բողբոջոցն գարնանւոյն երեւեցին յետ ձմերանւոյն»** (Ագաթ. պարագրաֆ 645): Այստեղ գարնանը ծաղիկների ծլարձակման, բողբոջելու եւ տերեւակալելու օրինակով ցույց է տրվում արդարների հարությունը հոգով եւ մարմնով: Բայց հարություն են առնելու նաեւ մեղավորները, որոնք պատկերվում են զանազան փուշ ու տատասկի կերպարանքով. **«եւ արդարեւ իսկ զարունն բուսաբեր՝ զաւրինակ մարդկան յարութեան մեռելոցն ուսուցանէ: եւ զի ծաղիկքն եւ ծառատունկքն զարդարին, նա եւ փուշքն բուսանին, - որպէս դժնիկն եւ տատասկն, եղիճն եւ պատեղիճն, խայթահարն, ժանտափուշն, տափափուշն, սրափուշն, որոմնն, կայծուկն, գաղձն վնասակար, եւ որ ինչ նման է սոցա,- եւ սոքա ամենեքեան յիւրաքանչիւր նմանութեան բնութեանն բուսանին: Իսկ օգտակար ծաղիկքն եւ կամ շառավիղք ծառոցն դատաստանեաց՝ յիւրեանց բնութեանն հասանեն գարնանոյն»** (Նույն տեղում, պար. 649): Ուրեմն՝ հարություն պիտի առնեն թե՛ արդարները, թե՛ մեղավորները՝ ըստ Յովհաննու Ավետարանի, թե **«որոց զբարիս գործեալ իցէ՝ ի յարութիւն կենաց. եւ որոց զչար արարեալ՝ ի յարութիւն դատաստանաց»** (Յովհ. Ե 29): Իսկ մեռելների հարությունը ավետում են գարնանային նորեկ թռչունները. **«եւ թռչնոցն հաւուցն ծանուցեալ զիւրեանց ժամանակ գալստեանն: Որպէս յայս հայեցեալ մարգարէն Երեմիա ասէ, զիւրոյ ժամանակին զդէպս ի նմանութիւն աւրինակաց յանդիմանութիւն բերէ, եւ զհանդերձելոցն ակնարկէ յասելն, թէ «Արդարեւ ծիծառն ի տատրակն եւ խորդն, հաւքն վայրի, ծանեան զժամանակ գալստեանն իւրեանց»: Զի ժամանակաւ գարնանւոյն եւ իւրեանց գալստեամբն ցուցանեն զժամանակ վերուց կենաց ուրախութեան մարդկան, ի ձայն առնելն, ի ճչելն, ի ճռուղելն՝ ի շինել բունոցն»** (Ագաթ. պար. 655):

5-րդ դարի սկզբին շարադրված Գր. Լուսավորչի վարդապետությունը ցայտուն օրինակ պիտի ծառայեր եւ իրոք էլ ծառայել է հաջորդ դարերի հայ հեղինակների համար՝ խուսափելու շինծու, մտացածին պատկերներից եւ եկեղեցական քարոզը՝ ընդհուպ մինչեւ միստիկական գաղափարը, ներկայացնելու իրականությունից առած պատկերներով եւ ժողովրդական խոսվածքով:

Շարունակելի

Ալբերտ ՄՈՒՇԵՂՅԱՆ
Գրականագիտության դոկտոր

ՆԱԽԱՄԱՇՏՈՑՅԱՆ ԳԻՐ

Վերարծարծելով հայտնի փաստերը

Սկիզբը՝ էջ 2

Ամենայն հավանականությամբ՝ հունարենն ու ասորերենը, որոնք քրիստոնեության մուտքից հետո Հայաստանում դարձել էին քարոզչության լեզու: Հենց նրանք էլ հեթանոսական այլ արժեքների հետ մեկտեղ թաղել էին հայոց գիրն ու մշակույթը: Կործանվել էին հին աստվածները, հողին էին հավասարվել բագիներն ու մեհյանները, ոչնչացվել էր ամբողջ հեթանոսական մշակույթը: Առաջին քրիստոնյաներն այս հարցում շատ խիստ էին ու անզիջում:

Ագաթանգեղոսը գրում է, որ նրանք առաջինը դպրության Տիր աստծու տաճարը քանդեցին ու ավերեցին. «Ապա (Տրդատ) թագավորն իսկույն տիրաբար հրաման տվեց, որ ամենքի հավանությամբ գործը երանելի Գրիգորի ձեռքը հանձնելու, որպեսզի նախկին հայրենի, հնամենի եւ նախնիների ու իր կողմից աստված անվանված չաստվածները անհիշատակ դարձնի, մեջտեղից ջնջի: Ապա ինքն իսկ թագավորը, ամբողջ զորքով հանդերձ Վաղարշապատ քաղաքից շարժվեց գնաց Արտաշատ քաղաքը, ավերելու այնտեղ Անահիտ դիցուհու բագինը եւ այն, որ Երազամույն կոչված տեղում էր գտնվում: Նախ ճանապարհին հանդիպեցին քրմական դպրության դպիր, Որմիզդի գրչի դիվան կոչված, երազացույց, երազահան պաշտամունքի Տիր աստծու իմաստության ուսման մեհյանը եւ ամենից առաջ սկսեցին այն քանդել, այրել, ավերել» (Պատմություն Հայոց, 1983, էջ 437): Ուրեմն առաջինը քանդել են հին գրի օջախը:

Ահա այս է եղել իրականությունը, նախամաշտոցյան գիրը դուրս է մղվել գործածությունից, թաղվել ասորական ու հունական դպրությունների կողմից (որոնք եկել էին տարածելու քրիստոնեության գաղափարները) եւ մոռացվել:

Քրիստոնեության մուտքից հարյուր տարի անց, երբ համեմատաբար խաղաղվել էին կրքերը, եւ քրիստոնեությունը դարձել էր ազգային գաղափարախոսության մաս, ահա եւ կարիք զգացվեց ազգային գրի ու այբուբենի: Բայց հինը, որը պահպանվել էր ասորի եպիսկոպոս Դանիելի մոտ արդեն հնացել էր, խզվել էր կապը, անհրաժեշտ էր այն նորոգել կամ ստեղծել նորը: Պատահական չէ, որ, ըստ մատենագիրների, երբ Դանիելյան գրերը հասնում են Սահակին ու Մաշտոցին՝ նրանք ուրախանում են: Այնուհետեւ՝ վերականգնվում է խզված կապը: Բայց անցյալն արդեն անցյալում էր եւ պետք էր մտածել ապագայի մասին:

Նախամաշտոցյան գրի առկայության օգտին խոսում է նաեւ հետեւյալ իրողությունը: Հայտնի է, որ անմիջապես գրերի գյուտից հետո բարձր թռիչքի հասավ հայ մատենագրությունը, որի հիմքը գրավոր հայերենն էր: Այնքան բարձր էր այդ թռիչքը, որ հետագա բոլոր ժամանակների համար այն մնաց որպես ոսկեդար: Եթե նախկինում մենք չունենայինք մշակված, համակարգված հայոց լեզու, եւ դա ոչ միայն որպես բանավոր, այլեւ գրավոր խոսք, ապա դժվար թե անմիջապես մաշտոցյան գրերից հետո այն հասներ այդպիսի կատարելության: Այդպիսի արագությամբ բանավոր հայերենը չէր կարող դառնալ անթերի ու բարձրարվեստ գրավոր եւ գրական լեզու: Թե ինչ լեզվով էին խոսում արքունիքում եւ կամ ինչ բարբառ էր բնորոշ ռամիկ խոսքին, դա այլ հարց է, բայց գրականության ամբողջ մշակույթի պատմությունը չի կարող անտեսել այդ իրողությունը: Ինչպե՞ս անմիջապես գրերի գյուտից հետո ստեղծվեց հայոց գրական ու գրավոր լեզու: Պատասխաններից մեկն էլ, անշուշտ, այն է, որ այդ լեզուն չէր կարող ստեղծվել պարապ տեղը: Այն անպայման ուներ իր հիմքերն անցյալի մեջ: Ուրեմն, պետք է լիներ նախամաշտոցյան գիր, որը կանոնակարգեր եւ հունի մեջ դներ ժամանակի գրական հայերենը՝ գրաբարը:

Փարպեցին գրում է, որ Վռամշապուհ արքան Վահրիճ անունով մեկին ուղարկում է Հաբել երեցի մոտ «... որն առաջներում հայտնել էր իրեն եւ մերձավոր մեկն էր բարեպաշտ Դանիել եպիսկոպոսի, որի մոտ կային հայերեն նշանագրեր» (Հայոց պատմություն, դրվագ Ա Ժ, ԺԱ): Այդ նշանագրերը հասցնում են Սահակ կաթողիկոսին եւ երանելի Մաշտոցին, որոնք, ստանալով նշանագրերը Հաբելից, ուրախացան» (Նույն տեղում):

Կորյունը գրում է, որ հայոց այբուբեն ստեղծելու մտահոգությամբ Սահակ Պարթեւն ու Մեսրոպ Մաշտոցը դիմում են հայոց արքային. «Այն ժամանակ արքան պատմեց նրանց մի մարդու, Դանիել անունով մի ազնվական ասորի եպիսկոպոսի մասին, որ հանկարծ գտել է հայերեն լեզվի ալփաբետներ-նշանագրեր» (Վարք Մաշտոցի, 1962, էջ 99): Հաբելը դարձյալ արքայի առաջարկությամբ մեկնում է Դանիելի մոտ, բերում գրերը, եւ արքան Մաշտոցի ու Սահակի հետ «նշանագրերն ստանալով Հաբելից՝ ուրախացան» (Նույն տեղում): Այդ նշանագրերով Մաշտոցը երկու տարի ուսուցանում է իր սաներին: «Իսկ երբ հասկացան, որ այդ նշանագրերը բավական չեն հայերեն լեզվի սիղոբաները-կապերն ամբողջությամբ արտահայտելու համար,- մանավանդ որ նշանագրերն էլ իսկապես ուրիշ դպրություններից թաղված եւ հարություն առած հանդիպեցին,- ապա դարձյալ երկրորդ անգամ նույն հոգսի մեջ ընկան եւ մի քանի ժամանակ մի ելք էին փնտրում դրան» (Նույն տեղում, էջ 100):

Ուրեմն՝ գոյություն են ունեցել հայոց նշանագրեր, ըստ Կորյունի՝ «ալփաբետներ», այսինքն՝ այբուբեն, որը, սակայն, լիարժեքորեն չի համապատասխանել հայերենի հնչյունական համակարգին: Կորյունը շատ կարեւոր մի արտահայտություն է օգտագործում, ըստ որի՝ այդ **«նշանագրերը ուրիշ դպրություններից թաղված եւ հարություն առած հանդիպեցին»**: Որո՞նք էին այդ դպրությունները:

Դավիթ ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ
Գրականագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

ՇԵՆՈՒԴԱ Գ

ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԱՍՏՎԱԾԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Սկիզբը՝ էջ 6

Հին Կտակարանում կարդում ենք նաեւ, որ Աստված Իրեն նմանեցնում է ջրի, երբ հանդիմանում է ժողովրդին. «Թողեցին Ինձ՝ կենդանի ջրի աղբյուրին, եւ իրենց համար ջրհորներ փորեցին, ծակ ջրհորներ, որոնք չեն կարող ջուր պահել» (Երեմ. Բ 13)։ Այս միտքն արտահայտվում է նաեւ Նոր Կտակարանում՝ Տեր Հիսուս Քրիստոսի խոսքում. «Ով հավատում է Ինձ, ինչպես Սուրբ Գիրքն է ասում, նրա որովայնից կենդանի ջրի գետեր կբխեն»։ Սա ասում էր Հոգու մասին, որն ընդունելու էին Իրեն հավատացողները» (Հովհ. Է 38-39)։ Այս խոսքերը նման են Տիրոջ՝ Իր մասին ասածին, երբ խոսում էր սամարացի կնոջ հետ կենդանի ջրի մասին եւ ասում, որ Ինքն է կենդանի ջուրը տվողը։ Նա ասում էր. «Բայց այն ջուրը, որ ես կտամ նրան, կլինի նրա համար ջրի աղբյուր, որ բխում է հավիտենական կյանքի համար» (Հովհ. Դ 14)։

Հետեւաբար, ջուրը խորհրդանիշն է կյանքի եւ երբեմն էլ՝ հենց Սուրբ Հոգու։ Որքա՜ն գեղեցիկ են աստվածային ներշնչանքի խոսքերն արդարի մարդու մասին Առաջին սաղմոսում. «Նա կլինի ինչպես ծառ, որ տնկված է հոսող ջրերում, որն իր պտուղը ժամանակին կտա» (Սաղ. Ա 3)։ Այս պտուղը Սուրբ Հոգու պտուղն է։

Ջրի, կյանքի եւ Սուրբ Հոգու միջեւ կապը սկիզբ է առնում Ծննդոց գրքից (Ա 2) եւ շարունակվում մինչեւ Հայտնության գրքի ավարտը. «Ես ծարավյալներին ձրի կտամ կյանքի ջրի աղբյուրից» (Հայտ. ԻԱ 6), «Եվ ինձ ցույց տվեց կենդանի ջրի բյուրեղանման մաքուր գետ, որ դուրս էր գալիս Աստծո եւ Գառի աթոռից» (Հայտ. ԻԲ 1), եւ «Ով ծարավ է, թող գա, եւ ով կամենում է, թող ձրի վերցնի կյանքի ջուրը» (Հայտ. ԻԲ 17)։

Կարմիր ծովով անցման ժամանակ ջուրը խորհրդանշում էր միաժամանակ կյանքն ու մահը. ծառայի մահն ու ջրից դուրս եկող ազատի կյանքը։

Ավագ Հինգշաբթի օրվա ջուրը մաքրագործում էր խորհրդանշում։ Ահա թե ինչու առաքյալների ոտքերը լվալուց հետո Տերն ասաց. «եւ դուք մաքուր եք» (Հովհ. ԺԳ 10)։ Սաղմոսերգուն ասում է. «Մաքրությամբ կլվամ ձեռքերս» (Սաղ. ԻԶ 6)։ Այս մաքրագործումը վերստին ծննդյան լվացումն է խոսքի միջոցով, այն մաքրագործումը, որն ընդունում ենք վերստին ծննդյան ավազանում՝ մկրտության մեջ վկայակոչված առաքյալի խոսքով. «.... եւ մկրտելով մեր մարմինը մաքուր ջրով» (Եբր. Ժ 22)։

ՋՈՒՐ ԵՎ ԱՐՅՈՒՆ

Խաչի վրա, երբ զինվորներից մեկը նիզակով խոցեց Տեր Հիսուսի կողը, «իսկույն արյուն եւ ջուր դուրս եկան» (Հովհ. ԺԹ 34)։ Ո՞րն է սրանից բխող աստվածային իմաստությունը։

Նրա կողից արյունը ելավ փրկության իմաստը տալու մեզ։ Բայց ինչպե՞ս ենք մենք ընդունում այս փրկությունը։ Մենք այն ընդունում ենք մկրտության ջրի միջոցով։ Հետեւաբար Քրիստոսի կողից ջրի եւ արյան բխումը ցույց տվեց մեզ փրկության միջոցները։ Մենք ջրի միջոցով ենք ընդունում Քրիստոսի արյունը, որը մեզ մաքրում է ամեն մեղքից։

Ս. Հովհաննես ավետարանիչը, ով վկայում է արյան եւ ջրի բխման դեպքը, պարզաբանում է այս իրողությունը՝ ասելով. «Այս երեքն են վկայում՝ Հոգին, ջուրը եւ արյունը, եւ այս երեքը մեկ են» (Ա Հովհ. Ե 8)։ Այս համարը բացատրում է այն փրկությունը, որն ընդունում ենք։

Փրկությունը մեզ տրվեց արյամբ (Քրիստոսի արյամբ), եւ մենք այս արյան պարգեւն ընդունում ենք ջրով եւ Հոգով մկրտությամբ։ Հետեւաբար այս երեք տարրերն էլ՝ արյունը, ջուրն ու Հոգին, առկա են մկրտության մեջ։

ՀԱՐՑ 8. Արդյո՞ք ջուրն ունի այս բոլոր ներգործությունները։

ա) Այս հարցը հիշեցնում է Նեեման Ասորու վրդովմունքը, երբ Եղիսեն թելադրեց նրան Հորդանանում լվացվել՝ բորոտությունից մաքրվելու համար։ Նա չկարողացավ հավատալ, որ պահանջվում էր այդքան պարզ մի բան՝ գետում լվացվել, մանավանդ որ նրա հայրենիքում՝ Դամասկոսում, ավելի լավ գետեր կային, քան Իսրայելում (Դ Թագ. Ե 10-12)։ Բայց երբ նա հնազանդվեց ու լվացվեց, իր հավատով մաքրվեց։

Մի փոքրիկ դիտողություն. մարգարեն հրամայեց Նեեմանին լվացվելու Հորդանան գետում, ուր հետագայում Հովհաննես Մկրտիչը պիտի մկրտեր (Մատթ. Գ 6)։ Արդյոք մե՞նք էլ Նեեմանի պես պիտի մտածենք, թե ջուրը չի կարող այս բոլոր ներգործություններն ունենալ։ Աստված շնորհը տալիս է Իր կամեցած եղանակով։ Շնորհն այս դեպքում ոչ թե հենց Հորդանանի ջրի մեջ էր, այլ այդ ջրի վրա Աստծո հեղած մաքրիչ զորության։ Նույնը կարելի է ասել մկրտության մասին, ինչպես բացատրելու ենք ավելի հետո։

բ) Երբ Տերը բժշկում էր ի ծնե կույրին, նրա աչքերին կավ դրեց եւ ասաց. «Գնա լվացվիր Սիլովամի (որ թարգմանվում է «առաքված») ավազանում»։ Գնաց լվացվեց, եկավ եւ տեսնում էր» (Հովհ. Թ 6-7)։ Միայն հավատով կույրը կարող էր տեսնել, սակայն Աստված կամեցավ նրան լույս շնորհել (մկրտությունը հոգեւոր լուսավորում է) ջրի միջոցով։ Թող Տիրոջ կամքը կատարվի այն եղանակով, որով Նա կամենում է. մենք չենք Աստծո իրականացնելիք ծրագրերի մշակողը. օրհնյալ լինի Նրա անունը։

գ) Պատասխանելով այս հարցին՝ ի հավելումն ասենք, որ մկրտության ջուրը հասարակ ջուր չէ եւ մկրտվողն էլ միայն ջրից չի ծնվում, այլ ջրից եւ Հոգուց։ Սուրբ Հոգին սրբագործում է մկրտության ջուրը՝ տալով դրան հատուկ բնություն, այնպես, որ ով նրա մեջ թաթախվում է, ծնվում է ջրից եւ Հոգուց։ Այսպես մկրտվողն ընդունում է Քրիստոսի փրկարար արյան պարգեւը։ Երբ նա թաթախվում է այս ջրի մեջ, թաղվում է Քրիստոսի հետ եւ հաղորդակից դառնում Նրա մահվանը, որպեսզի կարողանա հաղորդակից լինել նաեւ Նրա հարությանը։ Ահա թե ինչու մկրտության ջուրը սրբագործելիս նրա մեջ լցնում ենք սուրբ Մեռոն՝ Սուրբ Հոգու յուղը, որով ջուրը սրբագործվում է Սուրբ Հոգով։ Ով ծնվել է այսպիսի ջրից, ծնվել է ջրից եւ Հոգուց։

Մկրտության ջուրը սրբագործելիս հոգեւորականը ջուրը սրբագործող եւ Սուրբ Հոգին հրավիրող աղոթքներ է ասում։ Նա նաեւ ընթերցում է Սուրբ Գրքից հատուկ հատվածներ, որով մեզ մաքրող մկրտության ջուրը սրբագործվում է խոսքով։

Շարունակելի

Թարգմանությունը
Սեդա ՍՏԱՄԲՈԼՑՅԱՆԻ

ՄՈՐԻՑ ՖՈՆ ԿՈՑԵԲՈՒԻ ԽԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴԱԿԱՆ ՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ Ս. ԷՋՄԻԱԾՆԻ ԵՎ ԵՐԵՎԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Սկիզբը՝ թիվ 19-21

«... Բազմաթիվ նեղ փողոցներից անցնելուց հետո ձիերից վար իջանք սարդարի դռան մուտքին, վորի վրա նրա սպասավորները առաջ յեկան՝ դիմավորելու մեզ։ Անցնելուց հետո բազմաթիվ բակերից, վորոնց յերկու կողմերում կանգնել եյին մարդիկ զեն ի ձեռին, մենք մի բաց տարածությունից ներս մտանք, զարդարված մարմարյա ավազանով եւ աղբյուրներով։ Սարդարը առաջացավ մինչեւ դուռը եւ առաջնորդեց մեզ մի ընդարձակ դահլիճ, վորի բաց կողմը նայում եր դեպի այս բակը, ուր հավաքվել եյին Յերեւանի ամենանշանավոր մարդիկ։ Վոչ վոք արտոնված չեր մտնելու դահլիճը, բացի սարդարի յեղբորից եւ մեր մեհմանդարից։ Ուշադրության նվազ մի նշան չեր սարդարի կողմից մեզ համար աթոռներ հայթայթելը, վորովհետեւ պարսկական յեղանակով գետին նստելը մեզ համար անկարելի եր, ինքն էլ նստեց մի աթոռի վրա։ Պատերից կախված եյին տարբեր ձեւի փոքրիկ հայելիներ, եւ նրանց մեջտեղում զանազան գույնի ծաղիկներ ու փոքրիկ նկարներ...

Զանգու գետը հոսում ե մեծ պատուհանի տակից, նրա ափերը յեզերված են բարձր ծառերով եւ մի քարի կամարով քարե գեղեցիկ մի կամուրջ տանում ե դեպի մյուս ափը, վորտեղ հորիզոնը միանում ե Արարատ լեռան։ Ամարանոցի համար ավելի լավ բնակարան չի կարող հարդարվել եւ պատշաճեցվել։ Ողի մի մեղմ հոսանք եւ աղբյուրների ջրերը հաճելիորեն մեղմացնում են տաքը, եւ նույնիսկ ձյունապատ Արարատի տեսարանը ստեղծում ե զովության զգացում։ Այսուհանդերձ, ասում են թե ամառը այնքան տաք ե Յերեւանում, վոր բնակիչները գնում են մերձակա բարձունքները, եւ սարդարը ինքն էլ ստիպված ե գնալ ճամբար...

Ստորեւ տալիս եմ այնպիսի մասնավոր տեղեկություն, վոր յես կարողացա իմանալ այս տեղի մասին։ Յերեւան հայերեն մի բառ ե, վոր նշանակում ե «այն վոր յերեւեց կամ տեսնվեց», սա ակնարկում ե այն ավանդության, թե այս առաջին տեղն ե, վոր յերեւեց Նոյին, յերբ նա իջնում եր Արարատից։ Լեռը գտնվում ե տասը վերստ հեռավորության վրա։ Քաղաքը ընդհանրապես զուրկ չե գեղեցիկ դիրքերից, բայց շենքերը չեն տեսնվում, զետեղված լինելով պարտեզների յետեւը։ Մոտից հոսում են յերկու գետ, մեկը Զանգուն, եւ մյուսը կոչվում ե Կվերբուլակ (= քառն բազուկ), [պետք ե լինի Կըրկբուլաղ = քառն աղբյուր]։ Առաջինը բխում ե Յերեւանի լճից [Սեւանից], անցնում ե Հայաստանի մեծ մասով եւ միանում ե Արաքսին, վոչ շատ հեռու Կասպից ծովից [?]։ Պարսկաստանի պատմությունը լուռ ե այս քաղաքի ծագման մասին, եւ այդ պատճառով բնակիչները յենթադրում են թե աշխարհի ամենահին քաղաքն ե, եւ թե ջրհեղեղից հետո Նոյը հաստատվեց այստեղ։ 1582 տարում թուրքերը տիրեցին Յերեւանին եւ Մուրադ Գ.-ի ժամանակ այստեղ շինեցին մի բերդ, վոր տակավին կանգուն ե, եւ այս տեղից մի թնդանոթի հարվածի հեռավորության վրա ե գտնվում։ 1607 թվին պարսիկները Շահ Աբբասի առաջնորդությամբ վերագրավեցին եւ ընդարձակեցին ամրությունները։ Տասնմեկ տարի հետո նրա հողե պարիսպները չորս ամիս դիմադրեցին թուրքերի հարձակմանը, վորոնք ստիպված եյին վերացնել պաշարումը։ Աբբաս մեծի մահից հետո, թուրքերը վերստին պաշարեցին ու գրավեցին Յերեւանը, բայց հետագայում, 1636 թվին, Սոֆին [Սեֆին] նորից խլեց նրանցից, Մուրադ Դ.-ի թագավորության ժամանակ, եւ ամբողջ պահակազորը սրախողխող յեղավ։ Հետո, նորից ընկավ թուրքերի ձեռքը 1721 թվին (պետք է լինի 1724 - Ի. Ղ.), Սոֆիի [Սեֆիի] տան խռովությունների պատճառով, բայց նշանավոր Նադիր Շահը վերագրավեց այն 1734 տարում։ Թամասպի [Թահմազ] մահից հետո Պարսկաստանում տիրող քայքայիչ խռովություններից ոգուտ քաղելով Հերակլ թագավորը գրավեց Յերեւանը, բայց շուտով կորցրեց իր ամբողջ կայսրության հետ միասին, եւ վերջապես ռուսները Կոմս Գուդովիչի հրամանատարությամբ փորձեցին հարձակումով գրավել (1805 թ. - Ի. Ղ.) այս վայրը, բայց պարտվեցին։

Արարատ անունը հիշեցնում ե ինձ իմ քրիստոնեական փոքրիկ պատկերները, վորոնք իմ ուշադրությունն եյին գրավում, յերբ յես փոքր եյի։ Այս լեռը, վորի աշխարհագրական ծավալը այնքան էլ ճիշտ պատկերված չեյին այդ նկարներում, եւ վորի գագաթին հանգչում եր Նոյի տապանը, յերկու անգամ ավելի մեծ քան Արարատը, հիմա իր փառահեղությամբ կանգնել ե իմ դիմաց։ Դա բարձրանում ե Արաքսի մյուս կողմը, վոր վոլորվում ե նրա ստորոտի յերկայնքից, յերկու բարձունքներ են, վորոնցից մեկը նվազ մեծ ե քան մյուսը, եւ հետեւաբար կոչվում ե այստեղ Արարատ Սաղաղ, Արարատի վորդի։ Մեկ խոսքով զետեղված ե Հայաստանում, Աղի լեռների շղթայի մոտ, ուր քուրդերը պահում են իրենց բնակատեղին։ Կենտրոնից մինչեւ վեր պատված ե ձյունով եւ ընդհանրապես ծածկված ամպերով։ Այս լեռան մասին շատ առասպելական պատմություններ են պատմում, բայց ճշմարիտ ե վոր կարելի չե բարձրանալ նրա գագաթը, հետեւյալ հայտնի պատճառով,- մեջտեղից մինչեւ կատարը կատարելապես զառիվայր ե եւ ծածկված սառույցով։ Թրքական հարուստ մի փաշա, ճամփորդության սիրահար, փորձեց բարձրանալ նրա կատարը, բայց կենտրոնը հասնելուն պես, ցրտի սաստկությունից ու քամու կատաղությունից ստիպված եր հրաժարվել իր մտադրությունից։

Յերեք տարի առաջ, [սառույցի] մի ահագին զանգված բաժանվեց ու վար գլորվեց, եւ հարեւան մի գյուղի բնակիչները յենթադրում են վոր Նոյի տապանի մի գերան գտնվել ե ձյունի մեջ։ Արդարեւ հավանական ե վոր լեռներից հաճախ փայտի կտորներ վար գլորվեն։ Արարատում գտնվում են բազմաթիվ գազաններ եւ հսկա մեծությամբ օձեր։ Նրա ստորոտում զետեղված ե մի վանք, վոր կոչվում ե Առաքելավանք, վոր հայերենով նշանակում ե «առաքելոց վանքը»։ Հայ ժողովուրդը այդ վայրը համարում ե նվիրական, եւ հավատում են թե Նոյը առաջին անգամ այդ տեղում շնորհակալություն ե հայտնել աստծուն, եւ կառուցել ե իր առաջին բնակարանը»։

Պատրաստեց
Իգիթ ՂԱՐԻԲՅԱՆԸ
Հնագիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ՔՐԻՍՏՈՆՅԱ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
Կրոնական, մշակութային, լրատվական երկշաբաթաթերթ
Հիմնադիր՝
Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին
Հրատարակիչ՝
Ս. Էջմիածնի Քրիստոնեական դաստիարակության կենտրոն
Գլխավոր խմբագիր՝
Աստղիկ Ստամբոլցյան
Գրանցման վկայական՝ 624
Խմբագրության հասցեն՝
ք. Վաղարշապատ, ՔԴԿ
հեռախոս՝
(0+31) 56780, 54510
Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի տպարան
Ստոր. է տպագր. 1. 12. 2003թ.
Տպաքանակը՝ 2500
Գինը՝ 50 դրամ